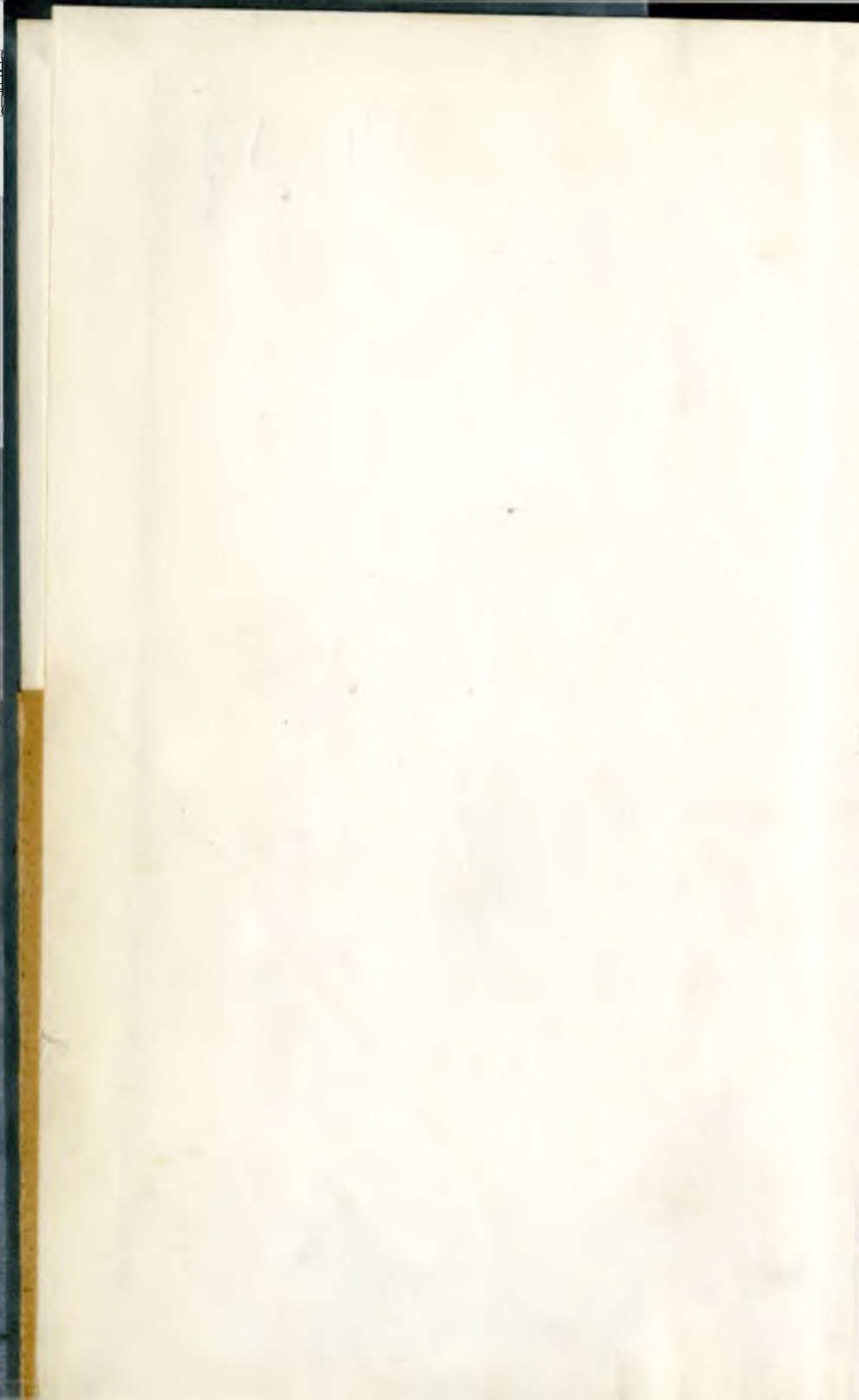

Politikai
röpiratok

5

34-52

5
34

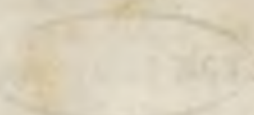
HELYZETÜNK

ÉS

J Ö V Ö N K.

(Br. Kemény Sándor.)

Megnehezült az idők viharos járása fölötted
Oh hazám Vörösmarty.

1.

PEST.
PFEIFER FERDINÁND.
1859.

REYNOLDS

BOOK

1880

DEBILITATI MOR

1881

REYNOLDS

1880

Nevezetes események rázkódtatják Európát és tartják szünni nem akaró feszültségben. Ágyu moraj közt próbálnak alakulni országokká különböző földterületek, és az alakulás kénjai közt világrészt rendítő háboruba bonyolódnak a nagyhatalmasságok. Keletről, délről és nyugatról szomszédaink — forrongó elemek; az idegenek közt legközelebből minket illet jövőjük. Tényleg, közvetve sőt közvetlen, mindig hatást gyakorolt országunk azok viszonyaira, és azt kell gyakorolnia ezután is. Maga birodalmunk rendkívüli átalakulásokon ment közelebből át és átalakulások útján halad folytonosan. Valjon, természetes-e ily viszonyok közt, hogy szemeinket behunyva, engedjük a dolgot folyni, és mikor tán már a gyertya körmünkre égett, kiáltunk fel: nem így kellett volna ennek történnie! Természetes lehet-e az, hogy ne nézzünk körül, hogy ne tájékozzuk helyzetünket, ne tudjuk ennek folytán felhasználni a netalán jöendő jó körülményeket, és ne készüljünk előre a fenyegető veszély ellenében? Bizonyosan nem, nem, és újra nem.

Könnyen meg tudom érteni azon politikai apathiát, azon politikai blaszirozottságot — ha szabad ily kifejezést használnom, — mely darabig nemze-

tüinkre nehezedett és mely bizonyos határok közt a legtermészetesebb volt. Miután régebben a legnagyobb államtani elvek foglalkoztatták a politikusokat, kísérleteik azok alkalmazásai körül forogtak, és legkülönösebben az 1848-iki és 1849-iki évek sziv- és észrendítő eseményei után, a tárgyalható kicsinykésebb ügyeket és kérdéseket nyíltan vitatni az illetők nem tudták és nem akarták. A ki az erős rhumhoz szokott, azt nem tudja kielégíteni a gyenge pálinka. — Aztán, hányszor nem lehetett közelebb-ről kétségbe esett szavakat hallani . . . „Végünk van, mulhatlanul haladunk a közel enyészet felé. Eltűntek az erős eldőők, mindörökre lejárt napja a régi jó időeknek. Egy ezred évet álltunk ki a legnagyobb viszontagságok, a legdúlóbb fergetegek közt, fenragyogott a magyar név sokszor, de a minduntalan títés alatt a kő is elporhad. Bárcsak őseink el ne hagyták volna őshazánkat, most ennyi világ nem nézne szemünkbe“ . . . Lehet-e az ily kétségbe esettől, ki olyakat beszél, mit száján kibocsátni jó polgárnak tilos, helyes taglalatokat várni? Állításai se nem szabadosok, se nem igazak. — És hányan vannak, kik a hosszas politikai dermedtségben, tétlenségben nővén fel, legtávolabbi képzetten sincsenek arról, miként a politikában okoskodni helyes, miként az állam-viszonyokat megítélni szükséges. Pedig az idő lejár; a régebbi nemzedék rendre letűnik és akkor az újabb osztály lesz a férfikorban hivatva ítélni ügyei felett, és elhivatása szerint: tenni. Valóban

a tájékozás ideje nagyon eljött, égető kérdéssé vált. Annyival is inkább, mivel legmagasabb helyen is úgy vélekednek a mint azon tekintetben mindenki érez, hogy: lényeges változtatásokat kell az államviszonyain tenni.

Azt hallottam egy kitünő természet-vizsgálótól, hogy az ember annyira ura a természetnek, mennyire azt ismeri. Ugy hiszem ezen mondat még inkább alkalmazható a politikára mint a természetre. A ki tudja embertársainak mi fáj, a ki ismeri azon nehézségeket, melyekkel küzdeni kell, — színről-színre tudja az elnököket, melyekért pályázni lehet, csak az tudhat számítani a jövőre, és csak az tudhat helyes uton vezetni közügyet és közvéleményt, ha a körülmények azt kötelességévé teszik.

Szabadjon tehát, ezen rendkívüli hiányban, megkísértenem s legfontosabb vonásait adni államviszonyainknak, tekintve európai helyzetünket és belviszonyainkat, — szemügyre vévén jelenünket és pár szót ejtve jövőnkről.

A ki setétben szeret tapogatózni az hunyja be szemét; a ki a vakszerencsére, a koczkára, szereti a dolgot bízni, az ne ügyeljen reám: én számítani akarok; — a ki erőtlen tevéketlenségében irtózik a jövőre gondolni, hogy: tán valami rossz fogja abban érni: tán valamire magát határozni, valamit tenni lesz kénytelen: az nem az én emberem. A ki zúgó szenvedélye hevében nem tud figyelni a józan fel-fogás, a higgadt észjárás tanácsaira, annak eljárását

előre helytelennek, néha veszedelmesnek tartom. Szembe nézni a vést, megküzdeni a zivatarral, azon roszakat, melyeket lehet, gondosan elhárítani, el nem szalasztani a múló pillanatot, kiküzdeni azt, mihez csak fáradsággal juthatni: ez a férfi feladata.

I.

A mivelt nyugatnak érdekében áll, hogy azon helyen, melyet régen Pannoniának, Dáciának neveztek, egy erős állam legyen. Ezen tétel az európai diplomatia nyelvén beszélve, körülbelől így hangzik: Ausztria léte és hatalma európai szükség.

Ezen nézet nem új; és nem sok bizonyítgatásba kerül megmutatni, hogy régen is százszor ismételt állítás. Ha visszagondolunk arra, hogy a régen mult századokban hányszor nem tanakodtak Magyarország sorsa felett a német fejedelmek, hányszor nem határoztak szorongatott állapotában segítséget, sőt a pápák keresztes hadat hirdettek ügyében, meggyőződünk az eszme régiségéről, habár az némileg változott alakban áll korunk gondolkozó politikusai agyában.

És nemcsak mi magyarok dicseksziünk azon kellemetlen helyzettel és nevezetes szereppel, hogy nyugat Európának paizsa, védbástyája valánk, mint közvetítő állánk nyugat és kelet közt; és nemcsak

mi mondjuk, hogy számtalan és óriási lökéseket kellett Ázsia felől kiállanunk és azután a művelt Europa ármányaival megvélnünk, midőn szorosb helyzetünket kizsákmányolni akarták, mondom, nemcsak mi álltunk ilyesmiket, de idegen tudósok is, kiket fajrokonság nem tehet részrehajlókká, és kik számtalan adat kikutatása és egybehasonlítása által, a tudomány világánál jutottak az eredményhez.

Mindjárt megérkezésökkal nagy szolgálatot tettek a magyarok, legkülönösebben a germán törzseknek; mivel: a Duna-Tisza-mentét elfoglalván, azáltal magokat mintegy beékeltek az akkor éppen alakuló félben levő nagy szláv birodalomba. Szvatopluk hatalma meg levén semmisítve, a szláv faj északon és délen fekvő szélső elemei egymástól mindmostanig el levén szakítva, hatalmas szláv birodalom nem a IX-ik, hanem a XVIII-ik században állott elő — és nem a Duna, hanem a Néva partjain.

Senki se vessen ezen nyilatkozatomért faji ellenszenvet szememre. Egy nemzet-családnak sem vagyok mint olyannak ellensége, de azt sem vehetni rossz neven, ha saját nemzetemet inkább szeretem mint bármely másikat; és — hacsak valami különös tekintet egyébire nem vesz, — inkább örülök egy létező fenmaradásán, mint búsulok valami olyannak elő nem állásán, mi más körülmények közt kifejlődhetett volna, — és így: inkább örülök, már csak ezt tekintve a IX-ik században előállítás szélén volt

szláv birodalom elő nem állásán, mint azon, ha elő-állván, felforgatta volna a germán törzseket.

Német szomszédaink pedig soha se vádoljanak azzal, hogy mit a szlávok tenni elmulasztának, vagy tenni képtelenek voltak, azt megtették a magyarok. Az igaz, hogy őseink Germániát, Italiát sőt Galliát is több ízben pusztították nagy hadjáratokkal, de már a X-ik és XI-ik században nagyon tulnyomólag mutatkozik soraik közt az organisáló-, a honalapító-szellem, a desorganisáló-, a hondúló-szellem felett. Egy vándorló, egy hon-foglaló, büjdosó nép pezsgését viszonyosan épen hamar kiforrtá a magyar. — A mi pedig szellemét, saját egyéniségét illeti, akkor, a jelenről nem akarok szólni, csakugyan különb egyének valának a régi hunnok, őseink, a velök egykoros szlávoknál. Thierry Am. adataira hivatkozom.

Későbbre mongol és kún pusztítást kelle felfognia és mindenek felett: a XV-ik századon kezdve, egy erős és számos nemzetet kelle vándorutjában feltartóztatnia; az ozmánokkal kelle óriási küzdelem vívni.

Nyíltan hirdették a törökök, hogy nekik nemcsak Magyarországot meghódítani czéljuk, hanem azon keresztül tovább haladni Európában, és igen jól tudták Németországon, hogy utánunk őket fenyegeti a veszély. — Bizonyosságául szolgál ennek azon végnélküli tanácskozás, töprenkedés és majd mindig eredménytelen készülődés, mellyel feleltek a török

harc hírekre. Másképen a magyarok; ők hazájokért küzdtek és keveset gondoltak avval, hogy ugyanakkor Németországot is megmentik. Mindent megfeszítve küzdtek oly csatákat, minőknek párját alig lehetne azon korból Európában felmutatni; és, habár magok is rettentő sokat vesztek, úgy megtörték a török fegyverek hatalmát, hogy azok alig egy pár-szor voltak képesek érinteni Germánia széleit.

A századokon át tartott küzdés, a századokon át tartott hatalmi-állás gyakorlata jogot adtak nemzetünknek magát az európai nemzet család jogosult tagjának tekinteni; és, mint társasági tagnak, szerepe és kötelességei is valának. — A török idők letűnte óta alig volt Európában nagy kérdés, melyben a magyar kard nevezetes szerepet ne játszott volna. A reformatio okozta háborúkban viszonyosan tán legkevesebb hatása van: mivel egyik fele a másikkal szemben küzdött. De kik biztosították a Habsburg-Lothringeni ház számára az örökösödési rendet, ha nem épen magyar sergek a magyar országgyűlés mellett? Mikor vált a magyar könnyűlovasság, a minden európai nyelvbe átment „huszár“ nevezet, rettegés tárgyává, ha nem a burkus (porosz), meg francia háborúkban?

De hagyjuk el a régen mult idöket, ne olvasunk többet a történelem lapjairól: hátha némelyek mindörökre szakítani akarnak a történelemmel, ha nem akarják számba venni a kifejlett viszonyokat, ha ferdéknek állítják utmutatásait, ha meg akarják semmi-

sítani fejleményeit; hátha most nincs reánk szüksége a tőlünk nyugatra fekvő világnak; hátha most, egyenkint megnevezve az államokat, be lehetne bizonyítani, hogy hanyatlásunk, letűnésünk érdekében áll? Lássuk.

Valahányszor egymással egyensúlyban levő erők közül valamelyik megapad vagy megnő: megszűnik a csend, felbomlik a rend, tanít a természettan. Valahányszor bizonyos egyensúlyban levő államcsoportból valamelyik lehanyatlik vagy túlerőre tesz szert: küzdést várhatunk, tanít az állam-tudomány.

Egy ország, egy nemzet nem semmisülhet meg egyszerre. A föld megmarad, azon mindig fog valaki lakni; és miután a népvándorlás fogásai Európában elavultak, sehogy sem tehető fel, hogy egyik vagy másik nemzet tömegéből egynehány millió, minden készületeikkel és vagyonukkal, egy más ország nyakára menvén, ott, egy vagy egypár csata után, melyben százezrek vérzenek el mint áldozatok, a felülkerülő rész bele költözzék az országba, rabszolgákként használván a legyőzetteket. Az lehet, hogy valamely nemzet önmagában elgyengüljön. Elvesztheti önállóságát; vagy úgy: hogy egyenesen meghódol, vagy darabokra osztatik; vagy pedig, névleg a régi maradván, tényleg idegen érdekeknek hódol, idegen intésekre bókol. Néha hosszas szenvedés folyamában annyira elveszti nemzeti önérzetét, hogy darab időre képtelenné válik maga nemzetet, kerek államot képezni. — Bár mi is legyen azonban a

nemzeti süllyedésnek elmélete, annyi bizonyos, hogy: vagy idegen hódoltató, vagy hódoltatók birtokába jönek, vagy pedig a régi, a történelmi állás névleg megmaradván, csak az idegen befolyásnak tárulnak fel a kapuk.

Ha egyensúlyban levő államok közül valamelyik képes valamely másikat meghódoltatni, világos a veszedelem mindenikre nézve. Többé nem egyensúlyra, de főuralomra (hegemoniára) van kilátás.

Ha meg, valamelyik nagyon elgyengül, ezáltal minden szomszédait úgy szólván felhívja belügyeibe avatkozni. Néha csak az által, hogy az, mint gyenge, mindent lévén türni kénytelen, előnyös egyezményeket, szerződéseket sat. lehet rajta kizsarolni a hatást, hatalmat hajhászóknak; de jöhet azon eset is elő — pl. midőn erőtlen kormány saját alattvalóit nem tudja rendben tartani, — melyben valamely államnak önfentartási szüksége van a szomszéd erőtlen ügyeibe beleavatkozni.

Látni való, hogy azon hézagot, melyet valamely pusztuló államok szövetségében elfoglal, valamivel pótolni kell. Új politikai rendet kell teremteni. Ez pedig államok közt nagyon sokszor, hogy ne mondjam mindig, igen nehéz feladat. Erre valók gyakran a szövetségek, biztosítások, nyilatkozatok sat.; de akárhányszor menjen a dolog minden szájsértekezések, biztogatások mellett is kardra. — Példa reá Törökország. Ezen elalélt állam, melyre ellenkezőleg, mint a hogy természetes, történelme és hite

hegyként nehezedik, már vagy 60—70 év óta vonaglik, — de még mindig tartják pézsmával az illető állam-orvosok és kimúlni nem engedik, mert nincsenek, teljességgel nincsenek megegyezve az örökség osztálya felett. Értekezlet foly és aztán ágyuk dörögnek; és újra értekezlet, és újra ágyu moraj a dolog még sincs megoldva; és, tán az időnek van fentartva megoldani azt, mi felett csendben nem tudtak megalkunni: az pedig, hol gordiusi bogokra bukkan, kardjához nyúl; hogy együtt vagy szálanként vágja szét a csomót; az az időnek szokása. — Mennyi féle nehézségre adott okot Törökország! De tegyük fel már most, mit tisztán képtelenségnek tartok, de hiszen a dolgok helyes felfoghatása végett szabad képtelenségekhez is folyamodni, — tegyük fel mondom, hogy nem Törökország van a romlás szélén, mely Európának épen szélén fekszik, és mely az európai viszonyokba igen bebonyolodva, Hadúr é a dicsőség! soha sem lehet, hanem a pusztulás szélén álló Magyarország lenne; és ne volna a széles ausztriai birodalom határai közt egyetlen egy biztos alap, egyetlen támasz-pont, mely ingathatlanul százados erejében bizva, nyugton várna szemben a vést. Tessék körül nézni! Mint már mondtam, a föld megmarad, milliók fognak rajta mindenesetre lakni: micsoda nyelvű fogna azon agyrémi állam lenni, melyet én most felállíték? Magyar nem, hiszen most épen az ki van véve. Német? Ezen kérdésre lehet egy vagy más német Burschnak feldobog szíve; oknél-

küli hevülés; viszonyaink közt lehetlen német (értem: népileg német) állam a Duna-Tisza-vidéken. Németországnak, mint olyannak, otthon sincs hatalma. A német faj mind mostanig sem birt politikailag organisáló szellemmel; hiányzik belőle a politikai erély; aztán: az érzék, mely az öngazgatás felé vezethetné; aztán: a constitutionalis életnek valódi gyakorlata; nagyon kevésbé is van képviselve a magyar földön, és annak is legjava épen saját fajunkkal akar élni és halni. — Vagy talán olasz állam alakulhatna az Alföldön? Minden további fejtegetés nélkül látszik a feltét lehetlensége: egyébre figyelemzettem olvasóimat. Második nemzetet említém az olaszban, melynek hazája mostanig egy nagy nevű miniszter elnevezése szerint csak „földirati eszme.“ Ily nemű országok erőtlének, akár germán, akár román faj lakja azokat.

Ha nem lenne nevetséges, könnyen meg lehetne mutatni, hogy Dalmatia felőli szomszédaink még kevesebb előnnyel bírnak földünkön mint a németek. — Ezenkívül szomszédaink még: horvátok, oláhok, tótok, lengyelek és kissé tovább az oroszok. — Nem tartom szükségesnek tovább vinni az okoskodást; döntsék el olvasóim: ha a magyar nem ur a magyarföldön, melyik lehet a nevezett nemzetiségek közül az? —

De hagyjuk ezen képtelenségeknek nevezett eszmék közti mozgást, keressük fel az életet és benne

a valóságot. — Ha a jelen viszonyaiba gondolom magamat úgy látom:

Törökországnak szüksége, nagy szüksége van arra, hogy erősek legyünk. mert: hatalmas oltalmazói csak úgy lehetünk. Ki más oltalmazhatja pedig őt oly sikerrel bármely északról jövő támadás ellen mint a magyar király? Ki tarthatja inkább rendben azon vad, de erélyes népségeket, melyek birodalma éjszaki szélén lakoznak mint birodalmunk? Ki segítheti inkább, ha még csakugyan lehetséges a segítség, azon törekvéseiben, hogy elhulló részeit összetartsa, ha nem mi? Törökországnak jelenleg hazánkban főtámaszát kellene találnia. —

Ha szeretik Németországon a köpenyeget, akkor nincs mód, hogy ne szeressék a magyar nemzetet. A köpenyeg csak eső és szél ellen tudja védni az embert, a magyar, helyzeténél fogva, háboruktól és annak annyi ezer csapásától mentette meg sokszor Németországot; és most is minden lehető keleti, ázsiai, támadásnak országunkon kellene keresztül menni. Aztán van egy fő szempont, mely végig vonul nyugat Europa nevezetesebb államai politikáján gátat vetni az orosz hatalom terjeszkedésének. Ha pillanatra ezen vezéreszmét idegen tekintetek, sajtóságos viszonyok háttérbe is nyomják, miután az a dolgok természetéből fejlett ki, vissza kell annak térnie; és pedig, mentől méltatlanabbul szorítottatott ki természetes helyzetéből, annál nagyobb erővel. — Ezért aggódnak oly szív repesztő fájdá-

lommal a nyomorult Törökbirodalom, a gyengülő „beteg ember“ állapota felett Németországban, Párisban és a hatalmas Londonban. — Közösök e tekintetben érdekeink nyugat hatalmas államaival. Sokkal többek vagyunk mint papiros, mint kötés hirdette frigyeselek: mi természetes szövetségesek vagyunk; közösérdekeink füznek pajtásokká, bajtársakká. És meg vagyok gyözödve felöle, hogy ha még nem is látták volna által, mivel viszonyainkat nem eléggé ösmerik, de rövid időn tisztában fognak lenni Europa gondolkozó politikusai és diplomatái a felöl, hogy csak egy erős állam a Duna-Tisza-partokon, a mennyiben netalán szükség támogatva egész közép és nyugot Europa hatalmi súlyától, lehet képes arra, hogy a keleten megbomlott súlyegyent helyreállítsa; és képes netaláni terjeszkedési vágyaknak és lázítási kísérleteknek sikeres gátat vetni.

És volna-e egy hatalmas államnak, mely virányainkon terül el ellensége?

A német elem? már fejtegettem, hogy nem. Hanemha egyes ultra teuto-germánoknak fájna szíve azon, hogy a valódi miveltségnek, a német-civilisatio-nak, meg nem nyerhették Alföldünket. Józan politikusaik bizonyosan elég tág mezöt fognak találni a széles Németbirodalomban organisáló képességek megpróbálására; és elég hatalmi elemet egy több mint 30 milliónyi egy nyelvü, általán mivelte. és humanus nemzet soraiban, minden képzelhető szükségeknek

megfelelni; és fogják kerülni egy kalap alá jutni idegen faju, idegen miveltségü és nyakas, valamint, ha a szükség ugy kívánja, akaratos más nemzetekkel, melyek nekik sok szenvedést okozhatnak, és a melyek, velök egy kalap alá szorítva. nekik majd mit sem képesek használni. — •

Vagy talán Oroszország? Azzal szokták vádolni Oroszországot, hogy több mint egy század óta következetesen halad a territorialis foglalás ösvényén. Ha ez igaz, — és pedig a történelem lapjai e tekintetben legalább is gyanunak mutatják éjszaki szomszédaink eljárását, — akkor nagyon természetes, hogy erős ausztriai-birodalomnak, öszvetartó Magyar királyságnak született ellenségei az oroszok. Hiszen már Lengyelország meghajolt; a „beteg ember“ egyes részei, mint valamely amphibium elszakadó tagjai, próbálnak külön mozogni és megelevenedni. Az europai Törökország feloszlását csupán a Duna, Tisza partjain hatalmas állást foglalva lehet gátolni, vagy szabályozni; ezen kívül egész Germániáig nincs ki az orosz politikának szemébe tudna nézni. Németország pedig ezen ügyben közvetlenül tevőleges részt alig viselhet, még ha a legnagyobb életrevalóságot is tesszük fel benne; mivel: helyzeténél fogva távol van a küzdőtértől; mivel multjánál fogva értelmi és érzelmi látkörén kívül esik a történelmi mult; és így: a kellő viszonyokat nem tudja, nem tudhatja, a meglevő elemeket nem ismeri, a megadott eszközökkel nem tudhat bánni.

Lehet, de nem tudom, hogy úgy okoskodnak Petersburgban. Könnyen meglehet, hogy a legnagyobb örömmel néznék onnan Ausztria nehéz helyzeteit, és mindenekfelett, féltékeny szemekkel kísérnék Magyarország fejlődését. Tyha! nincs mit tenni. Mindenkinek joga van élni, ki életre való. Azt mondják: a róka is ur vaczkában. Mi senkit bántani tüzetesen nem szándékszunk, csak ön magunk fejlődésére, jóllétére törünk. A ki ebben gátol, a ki morális vagy anyagi megsemmisülésünkön munkál, az halálos ellenségünk; azt, nem kihívólag, de minden lehető erőnket összeszedve, nyugtán várjuk el. Mást nincs mit tenni!

Azt fejtegetém, hogy Német, illetőleg Porosz, Francia-, Angol- és Törökországoknak érdekében áll országunk hatalma, és ime, ha bele pillantunk a jelen viszonyaiba, úgy találjuk, hogy az ausztriai birodalomnak, — pedig annak mintegy $\frac{2}{5}$ részét, és úgy hiszem minden dicsekvés nélkül lehet mondani, politikai tekintetből legtöbbet számoló felét a magyar korona országai foglalják el, — részint határozott gáncsolói, ellenei; részint lágyemeleg barátai. Régen is volt ezek közül hol egyikkel hol másikkal feszültsége Ausztriának, egyiket sem vétén ki, — de az angol ellen a francia, — francia ellen porosz, angol meg orosz, — porosz ellen orosz meg angol nyújtottak nem egyszer segéd kezét. Soha tán Ausztria a nagyhatalmaktól úgy elhagyatva nem volt mint jelenleg, midőn ezen sorokkal azt fejtegetem, hogy a

magyar koronának természetes szövetségesei Európának legmiveltebb és legnevesebb nemzetei. Tán hibás okoskodásom!?

Azt hiszem, nem. — Azon tételt állítottam fel ezen fejezet elején, hogy: európai szükség egy ausztriai birodalom. Valjon mit teszen ez? — Erőtlen állam államok szövetségében olyan, mint egy fogatban három jó mellett egy rossz negyedik. Ki veheti erőtlennek hasznát? ki félhet azt bántani? nem folytonosan fenyegeti-e egyensúly vesztéssel társait? — ...Europa azon államtól, mely a Duna-Tisza mentén, virányainkon terül el: történeti alapon nyugvó hatalmat, önálló szilárdságot vár, sőt követel. — Bár mi legyen neve azon államnak, mely ezen feltételeknek megfelel, bár mi nyelvű legyen az, és feküdjék bár fővárosa jobbra vagy balra néhány mértfölddel: az, az európai viszonyokra nézve tökéletesen mindegy, és egészen közömbös dolog.

Igenis, az ausztriai diplomácia magára van hagyatva, és ezen ferde állást előidézte azon hibás viszony, melyet az érvényben volt politika teremtett saját birodalma határai között; azon tévirány melyben államunk hajóját az ausztriai diplomaták hajtották. Ha ezen állás változnék, ha ellenkező irányban haladnánk mint 1848 óta, úgy képzelem, az európai államok is rögtön megváltoztatnák állásukat; egészen más csoportosulatot tüntetnének fel Európa államai mint a mely az 1858-ik és 1859-ik éveket jellemzi.

II.

Okoskodásomnak, úgy hiszem, folyamából kitérnik, hogy a nyugotnak érdeke országunkéval csak is azon esetben esik öszve, ha hatalmas tud lenni és ingatlan alapokon nyugszik uralma. Hiszen, ha erőt nem tud kifejteni, ha nem respectálják, mire használható bár mely állam is országok szövetségében?

Az ausztriai birodalom most nem azon hatalom, melyet eddig Europa annyiszor tanult benne tisztelni. Oldalai mellett egyik felől rögtön államok kezdenek biztatások után kifejteni, melyeknek elszakadása az anya-testtől Ausztria világos érdeke elien van; másik felől azon szerződések bolygatják, melyeket független országokkal kötött. Miután észre veszik alkalmatlan helyzetét, mindenki előáll panaszával, ha még oly csekély és még oly régi ok adott volna is reá alkalmat; sőt egy mostanig duodez királyság oly hangon szól darab idő óta vele, a hogy a legnagyobb hatalmasság is kétszer meggondolva szolt eddig Bécs sokat tudó diplomatáiról. Ez a beteg fekvő oroszánt juttatja eszünkbe. — Sőt még azok is, kik ragaszkodnának hozzá, némi hidegséggel viseltetnek irányában. Részint: mivel nem vehetik hasznát, gondolják tán; részint: tán azon meggyőződésben vannak, hogy államnak, valamint egyesnek, magának kell megalapítani saját szerencsáját, saját nagyságát.

És csakugyan nem volna-e nagyon erős az ausztriai kormány-rend? Már a fenebbi elhagyottság is arra enged következtetni, habár látszólag a nagyságnak, a hatalomnak oly sok és oly nevezetes kel- lékeivel bír.

A nagyságnak látszó vonásaiból egynehány nevezetesebbet megemlítek előbb, azután meg legyen szabad nézeteimet általán a felett elmondani olvasóim- nak: mi ad az államoknak valódi erőt? hol a hiba e részben nálunk?

Van Ausztriának egy több százezre-re menő hadserege, mely el van látva minden szükségessel; jól gyakorlott; miként a tapasztalás oly sokszor és oly fényesen bizonyította, a kitartásnak és vitézség- nek minden elemeivel bír. Nem hiányzanak benne a veteránok; és mindig oly katonai szellem ömlött el rajta, mely képessé tette számtalan csapást meg- törés nélkül és büszke önézettel állani ki. Termé- szetesen a legnagyobb gond és figyelem tárgya volt mindig és az ma is. Az öltözék darabok csinos for- májáig és a kitérő ezredi zenekarokig le van is abban mindenre figyelmezve. — Az ausztriai had- sereg a legközelebbi olasz hadjáratban még egy na- gyobbacska győzelmet sem vívott ki, de szép tulaj- donainak, erejének, fényes bizonyítványait adta benne nem egyszer; és, úgy hiszem, az 1859-iki hadjárat után is bizvást lehet ismételni említett fénypontjait. — Fájdalom! szuronyokon nyugodni nem lehet.

Régebben sok külön tartományra volt oszolva a birodalom, melyek legalább részben külön nyelveken és külön törvények, vagy legalább is szokások, de mindenesetre a mult alapján, és épen ezért egymástól nagyon különbözőleg igazgattattak. Most mind ez nem így van. A mintegy 12 ezer négy-szög mértföldet borító terület, a különböző pompás országok, a több mint 30 millió alattvaló egy nyelven és ugyanazon szabályok, ugyanazon §-ok szerint igazgattatnak. Oly szabályosnak kell a mozgásnak az állam-épületében lenni, mintha gyermekbábokat dróton rángatnának. Egyetlen intésre milliók érzik ugyanazon szó hatalmát; egyetlen intésre milliók örülnek, vagy milliók búsulnak. Minő pompás rend! mondhatják a központosítás barátai; mily hatalomnak, mennyi dicsőségnek leendő forrása! Haj, de az egészen új rend csak úgy lehető, ha megsemmisül a mult emléke: pedig a népek erősen ragaszkodnak emlékeikhez; aztán: a nagy központosításban a hivatalnokok száma legio és azok sok, nagyon sok pénzbe kerülnek.

Semmi baj! mondhatja valaki; — az igaz ugyan, hogy igen tetemesek az államkiadások, az is igaz, hogy évenkénti deficitben vagyunk, de a birodalom nagy; gazdag és még kizsákmányolatlan tartományai vannak; majd, ha azokban magosabb fokon fog állani a gazdaság, kereskedés, meg ipar, nagyobb lesz a gazdagság, nőni fog az adó. Ha nem telik a jövedelmekből most, csak pénzt kell szerezni kölcsön,

majd könnyü lesz azt visszafizetni unokáinknak. — Magam is tudom, hogy a vagyonosság előhaladása szerint nevededik az adó, és épen nem állítom, hogy igen sok része ne lenne a birodalomnak, melyben, természetes körülmények közt, könnyü az előhaladás; de jó barátom! nagy ám az adó, meg kell csak bármely földművest kérdeni, nagyon terhes; tartok tőle, hogy ha nagyon könnyüszerüleg lenne emelve még, míg azt elbirni válnánk képesekké, míg beleszoknánk elpusztulunk, oly formán, mint az egykori cigány lova, melyet gazdája a koplalásra szoktatott.

Lehet a birodalmi kormány ereje bizonyítványául igen sok más adatot idézni; el lehet mondani, hogy az 1848-ik utáni években is minő súlyt gyakorolt az európai viszonyok alakulásában az ausztriai kard és az ausztriai diplomatia; de ha még százat is idéz a fenebbi adatokon kívül valaki, mindenikre csak azt fogom felelni: az alkalmazva volt kormány-forma nem erős, mert azt általán nem szeretik.

Engedjék meg olvasóim, hogy egynehány szóval elmondjam nézetemet az állam és kormányok valódi erejéről.

Az államok, társaságok, a legnagyobb társaságok, melyeket a föld ösmer; és pedig, családoknak óriási egyesületei. Vannak, ugyanis, oly igényei az embernek, melyeket elszórt, egymáshoz nem tartozó családokban lakva lehetlen kielégítnie. Ilyen pl. a személy- és vagyou-bátorság, a mivelődés meg a tudo-

mány kényelmet és jólétet árasztó sok vívmányainak alkalmazása, — általán: sokféle oly nemü dolog, mi az emberek közt a jólétet emeli és megszilárdítja. Habár bizonyos terhekkal és lemondásokkal is jár bár mely állam-polgárának lenni, mindenfelé, hol csak az állatiság legalsó fokán felül emelkedik az ember társadalmakat, államokat képez. — Nem kell gondolni, hogy ez szóval vagy annál is inkább írásban megkötött egyezmények útján történik, épen nem. — Képzeltjenek olvasóim magoknak egy csolnakot, mely a hullámok árjában elveszéssel küzd: mindenik rajta ülő, tehetsége szerint, közre fog működni megmentésén. Vajjon ama csolnakon ülők tisztába hozzák-e előbb elméletileg, hogy: engem is fenyeget a veszély, meg téged és mindnyájunkat, az én érdekem az, hogy partra jussak épen, meg a tied is az és mindnyájunké az; tehát: (itt jön a következtetés következtében a határozat), fogjunk hozzá mindnyájan és lehető ügyességünk és erőnk szerint küzdjünk meg a hullámok árjával. E félével bizonyosan nem vesztegetnék az időt. Oly közel van gyakran a felfogás, megértés és cselekedet az embernél, hogy alig lehet róla számolni, micsoda okoskodás nyomán származott a tevés.

Ilyen formán van ez az államok alakulása és fenállása körül is. Mind e mellett, reméllem, megfogják nekem olvasóim adni, hogy: az államok teremtetője, fentartója az érdekegység. Szétmálláshoz közelítnék azok a közérdek hiá-

nyában; szétválással fenyegeti azokat az érdekek ellentét.

Nem lesz nehéz ezen állításaim igazolására adatokat találni az élet-, a történelem- és jelen lapjairól.

Itt szét válni, amott egyesülni látunk államokat érdek-ellentét, és érdek-egység miatt. Anglia és Skócia egyesültek, hihetőleg mindörökre, pedig mindkettő egymástól független, és erre nagy nyomatókat adok, szabad nemzeti élet gyakorlatában volt; sőt, a két ország egymással igen gyakran versengett. Miután azonban egy nyelvök vala, szabadságok, nemzeti önállóságok, kereskedések, a protestantismus, és általán azon ügyekben, melyeket ők jólétnek értelmeznek, érdekeik, a legfőbb vonásokra nézve, közősek voltak, önkényt dobták oda az érdekkülönségnek létező csekélyebb árnyalatait és egy állammá forrottak öszve. — Németországon egy a mult, egy a nyelv, közös a vallás-különbség, egyik résznek sincs magára külön történelme, mely századok során nemzeti külön vált fejlődést és önállóságot tudna mutatni, de miután az érdekkülönségnek létező csekélység okait ellárítni épen nem sikerült, sőt azok mind határozottabb mezőt nyertek, nemhogy szorosabban egymáshoz símultak volna a Németbirodalom külön részei, sőt azok mind mostanig, a különhuzás és szétválás erőtlen utját taposták.

Igen messze vezetne, ha egyes esetek részletes taglalásába bocsátkoznám, de legalább megemlítek néhány jelenséget, mi a nem rég multban, vagy

jelenben, érdekes adatokat nyújt az államok és nemzetiségek egyesülését vagy szétválását illetőleg. Amarra nézve példa: az éjszak-amerikai Egyesült államok, Schweicz, Németalföld; emerre nézve Anglia szemben, egykori éjszak-amerikai gyarmataival, és jelenleg is némileg Irlanddal, — Törökország, a már felszabadult Görögország és felszabadulás szélén álló Szerbiával és Dunai-fejedelemségekkel szemben. — A helyett, hogy több példát kutatnék, még csak azt hozom fel ezen tekintetben, hogy jaj azon állom ép-ségének, a hol az organis fejlődés természetében rejlik magva a különhúzásnak, szétdarabolásnak.

Egyes polgárokra nézve is könnyen kimutatható hatása annak, ha érdekei saját hazája érdekeivel, sorsával nincs egybehangzásban, vagy épen ellentétbe jön; vagy köznépi nyelven szólva: ha a kötelékek az ország és fiai közt tágulnak, vagy elszakadnak. — Az első lépcső az érdekeltség megszűnése. Nem bánják, bármi történjék a fővárosban; nem akarnak semmit tudni az országos rendeletekről; semleges és tétlen közönnyel vagy nagyon határozott komorsággal fogadnak mindent. Ha pedig épen érdek ellentét áll elő, akkor egyenesen megmenekedni törnek a csak nehézségeket szülő viszonyoktól. Egyesek hogy menekedhetnek meg egy állam nyomasztó viszonyai közül? Ha bizakodnak saját erejükben, a viszonyok alkalmat nyújtanak reá pl. külföldi bujtogatások, egyes szájjas emberek vezéri szerepre jutása, vagy a kormánynak bár miből folyó gyenge-

sége, zavara: újra, meg újra, — és száz meg száz módon kísértik meg azt megbuktatni; így mutatja azt a történelem. Ha pedig a remény azt tehetni eltűnik elkezdődnek a kivándorlások.

Bár milyen csekélységnek is lássék egyes ember érzelmeinek ereje, ha az százezerekben és milliókban számtalanszorozodva jön elő, a legóriásibb erővé képes válni. — Alig van pedig az emberekben erősebb és általánosabb tulajdon mint nemzeti fogalmaik, érzelmeik, elõítéleteik, általán véve: nemzetiségekhez, multjokhoz ragaszkodás. A leghatalmasabb államok nyomását is századok során kitudja állani; dülõ ármádák hatalma nyom nélkül halad el mellette. — Másfelõl: az érdekegyesülés nemzetiségeket semmisít meg, jobban mondva olvaszt össze és választ szét, vagy ha úgy tetszik teremt, mindenesetre képes nemzetiségeket alakítani át. Oly formán van e részben mint a vízzel, mely a hidegben nem enged és jégezesedvén, óriási erõt fejtve, kiterjed valami keveset, és a mely ezáltal sziklát képes repeszteni; ha meg a meleggel járnak körülötte, felolvad, szétfoly és könnyen elpárolog. Ha nemzeti tulajdonokkal szemben a hatalom, a vadság fagyával járunk el, végtelen ellentállásra találunk; de ha sikerül a rokonérzet, a közérdek melegével megközelíteni azokat, egymásután hullanak szét a válaszfalak, tért adván ugyanazon egy és hatalmas államnak.

Legérdekesebb példának ezen tekintetben is Anglia tűnik ki nekem, hol három külön népnek, az

eredeti Butonnak. Saxnak és Normánnak ele nei nemcsak elválaszthatlanul, de sok részben fölismerhetlenül öszvefonódtak. Pedig habár mindhárom nép az Indogermán törzshöz tartozik is, igen közel atyafiak nem lehettek, külön nyelveket beszéltek, jelesen a normánok francia dialectust, míg az angolok valami sax és pict vegyüléket beszélhettek a normán hódításkor, — külön szokásaik, izléseik voltak, mint hódoltató és meghódolt rész természetes ellenségek voltak, sőt a normán a meghódított angolokat egyenesen megvetette. Az összeolvadás meneteléről nem lehet részletesen számot adni, de egy bizonyos: midőn az összesímulás megtörtént osztályi, és különösen nemzeti osztály falak nem léteztek. Ugy hiszem, hogy ezen egyetlen adat, mint az utmutató a vándort az igaz utra, ugy figyelmezteti az elfogulatlan kutatót.

Számtalan más e tekintetben érdekes adatot lehetne felhozni különösen arra, hogy az érdekközösség hiánya miatt egyes részecskék, mint állam az államban, kivánták sajátágaikat, — multjokat megvédeni, külön jövőjüket biztosítani; de olvasóimra bizom a nagyon is sok közelebb és távolabb fekvő adatok közül választani, itt én még csak egy példát említek meg, hol az érdek-ellentét egy részt elszakasztott az anyaországtól és az elszakadt részben meglevén az érdekközösség, külön, határozottan külön nemzetiiséget kezdett formálni. Megint Angliát hozám fel például, de többé nem europai részével, hanem az

éjszak-amerikai Egyesült-államokkal szemben. E két nemzet külön szakadása nem oly régi; itt nem lehet akkora különbségeket várni, mint más nemzetek közt, de már is lényeges különbségek léteznek jellemükben, sőt kis mértékben nyelvében; és nem tudom hol lenne megírva, hogy az éjszak-amerikai Egyesült-államokban századok alatt nem fog épen egy külön nyelv fejlődni ki, miként az angol fejlett a franciából, saxból és pietből. Hiszen a nyelv az emberi érzelmek és gondolatok közlésére szolgál, tehát: minden organicus testi vagy lelki nemzeti különbségnek a nyelvben is vissza kell tükröződnie.

A fenebbiek után lesz-e szükség formulázni azt, hogy az államok valódi ereje a közérzetben rejlik; és jelesen: az érdekegységben? elmondjam-e, hogy: az az erős kormány, mely a közrokonszemre bizton számíthat; az az erős kormány forma, mely mindenkinek természetesen jön; melyet általán szeretnek?

Hatalmasnak mondhat valaki valamely államot, mivel nagy és erős serege van: sokkal erősebbnek tartom én azon államot, mely, ha a sors csapásai alatt egy olyan pompás sereget elvesztett, egy második, és harmadik ép oly erős seregére számíthat, mert: mindenki hazájáért kész áldozni életét, vagyonát és vérért; erősnek nevezem azon állam szervezetét, hol, miután elhullottak a várak, minden helység, minden bokor, minden szűk völgy erősséggé válik; hol annyi az ellenség a nemzetet megtámadóval szemben, hán

a lelkek száma. — Hatalmasnak tarthatni valamely kormány-formát, mely csenddel és renddel igazgat, mely ki tudja vinni azt a mit akar: százszor hatalmasabbnak tartom én azt, melynek igazgatása oly természetesen jövőnek tetszik, hogy ha valami rendkívüli véletlen felforgatja a kormányt, minden önkénytelenül úgy igazodik a mint addig igazgattott; egy oly kormány-formát: hol nem annyira parancsról, kényszerített engedelmességről lehet szó, mint jelszavak feltűzéséről, melyek után mindenki eligazodhassék. — Gazdagnak lehet mondani valamely kormányt, mely sok jövedelem felett rendelkezhetik: sokkal dúsabbnak tartom én azt, mely akkora hittel bír, hogy alattvalói, vagyonuk jelentékeny részét bizton mevik neki darab időre átengedni, mert: soha szavát meg nem szegte; mert: mindenki ösmeri józanságát.

Olyan formán vagyok e részben mint a nemzeti gazdagság meghatározásával a tudósok: a valódi gazdagság, — mondják, — egy nemzetnél nem annyira az, ha valamely megadott pillanatban sok pénz van zsebében, hanem a képesség, mely szerint bár mikor is sokat tud szerezni; a hatalom valamely kormánynál, — mondom, — nem annyira abban mutatkozik, hogy pillanatilag nagy erőt tud kifejteni, hanem inkább azon szíjjas ragaszkodásban és szolgálatra kész önfeláldozásban, mellyel általán véve a hon lakói az országos ügyet, a meglevő rendet bár mikor is támogatni készek.

Nem akarok kiterjeszkedni arra, minő hatása van az állam hatalmára, az állam területi nagysága, a polgárok számszerinti sokasága; az, hogy a nép különösen szellemileg, de testileg is, épen fejlett legyen és józan okosságu; az, hogy a közérdek épen a fontos fővonásokhoz legyen kötve és kerülje a kicsinykés dolgokból élet-halál kérdést támasztani; a közvélemény ment legyen az előítéletektől, módja legyen könnyen és igazán nyilatkozni sat. Mindezek igen érdekes tárgyai lehetnek valamely politikai komoly és nagy munkának, de jelen kis mű határain kívül esnek. Én most ily nemü tárgyak vitatása helyett kérдем: birt-e nagy rokonszenvet az 1848-ik után az egész ausztriai-birodalomban alkalmazott kormányforma teremteni? Minek köntörfalazni: nyititok, hogy nem.

Az ausztriai-birodalom a lehető legheterogenebb elemekből alakult. Nemcsak, hogy az indogermán törzs sok féle német, román, szláv nyelvvel van képviselve benne, de a magyar egészen más nyelv-családba tartozik. — Az ausztriai-birodalom legkülönbözőbb multú országokból áll. Volt határai közt nagy és kis centralisatio; feltalálható volt az öngazgatás és merőben fejletlen politikai állás; volt benne constitutionalis monarchia és tartomány, hol azt törvénynek tekintették, mi rendelve volt; mindezek mellett ipar, gazdaság, kereskedés, miveltség, a lehető legkülönbözőbb fokon. Természetesen ugyanazon törvények, ugyanazon igazgatási rendeletek, nagyon

különböző hatást gyakoroltak a birodalom különböző elemeire. A ki mindenütt ugyanazon hatásról beszél, már csak ezáltal elárulja azt, hogy az ausztriai-birodalom viszonyait nem ösmeri. — Nekem céломra messze túl esnék mindeniknél külön vázolni azon hatást, mit a mostani kormány-szerkezett előidézett; képtelen is lennék reá, mert sok részecskének nem ösmerem kellőleg állását; én, saját legközelebbi viszonyainkról fogok többet s ólani, más tartományok viszonyait legfennebb is csak érintve. Saját viszonyainkat ösmerem én legjobban és azok érdekelnek leginkább. Itt is azonban, a helyett, hogy adatokat adnék arra, hogy a rokonszenvet az eddigi kormány-forma nem bírja, arra fogok szorítkozni, hogy egypár szóval emlékünke hozzam: mi különbség van tényleg, a régebbi és újabb politikai állás egyes ágaiban? Szóljanak a tények; következtesenek olvasóim. —

Régebben folyt a közigazgatás saját nyelvünkön, egyszerűen, és úgy a mint régi időtől fogva megszoktuk; hivatalnokaink voltak hazánkfiai, mindig földbirtokosok, és nagyon gyakran olyanok, kik nem pénzért, nem az állomásért szolgáltak, legfeljebb a tisztességért és sokszor merőben a közügyért. És hivatalnokaink nem is csak hazánkfiai valának, kiket mi választánk az ügy-igazgatáshoz, de általán, minden vidéknek saját fiai, kik mindnyájunkat, minden szokást, a viszonyokat igen jól ösmerték. Hivatali eljárások sem lehetett nagyon roszt, sőt

általán természetesen jövőnek kellett lenni, mert a rövid időnként tartott vármegye-gyűléseknek bírálata alá tartoztak; az meg nem feltehető, hogy a megye gyűléseken, melyeknek oly sok tagja volt, és a hol, — valamint általán az alkotmányos élet gyakorlatában szokás, — egymással szembetett pártok valának, a vég nélküli orációk folyamában szó nélkül hagytak volna valamely nagyszerű kihágást. Es most? . . . Most foly a közigazgatás idegen nyelven; az igazgatás complicált és olyan, melyet nálunk, — miután az nem nálunk fejlett, hanem itt idegen növény, — igen-igen kevesen tudnak és értenek; aztán mindedig akkora változtatásoknak és átalakulásoknak volt kitéve, hogy minden vonása magán hordozta a meg nem állapodottság képét; hivatalnokaink közül igen sok merőben idegen, (különösen Erdélyben), nem önálló földbirtokos, és ha hazánkfia és nem a vidék gyermeke; embereket és viszonyokat, sőt néha (különösen újra Erdélyt hozom fel), a nyelveket is kevésé vagy épen nem ösmerik; ezeket is teszik-veszik, eljárások, elő- és eltűnésök előttünk jócskán mindörökre titok; tevékenységek hatás körünkön kívül áll, ők csak is a központi kormánynak felelősek.

Régebben időről-időre ország- és megye-gyűlések voltak. Törvénynyé csak az vált, miben a törvényes karok és rendek megállapodtak, és miben egyszersmind az uralkodó fejedelem megnyugodott. Megye-gyűlések igen gyakoriak voltak, és azokban, ha nem is az egész nép, de legalább az egész

nemes-osztály megjelenhetett, százezrekre ment lehető tagjainak száma. Olyan hely volt az, hol meglehetett vitatni az ország dolgát, és el lehetett rendelni a megyéjét; hol mindenki elmondhatta azt, mi a közügyeket illetőleg szívét nyomta, és a hol az ifjabb nemzedék az első oktatást kapta a közügyekben fellépni, és az ős-szokások nyomdokában haladni. . . . Most nincsen sem vármegye-, sem országgyűlés. Most a régebbiekhez hasonló törvények nem hozatnak; azok nem szabad vita, és annál kevesebbé országos rendek szavazata tárgyai. A vármegyéknek részben nevét is kitörölték, terjedelmeket változtatták; politikai ügyeket tárgyzó vidéki vagy nép-tanácskozásoknak semmi színe.

Régebben az adó nagyon csekély volt; dohányt mindenki szabadon természetett mennyit csak tetszett; pálinka főzésen nem volt külön adó; útvám nem létezett. Most: az egyenes adó nagy, (természetesen azon növekedést tekintetbe sem vévén, mi abból származott, hogy most a nemesek éppen úgy fizetnek adót mint bárki más), — a különböző név alatt szedett pótlékok pedig rendkívül sokak. Katonaszállásolás, katona átszállítás, útcsinálás eddig nem ösmert súlyllyal nehezedik a népre; és az ezt tárgyzó rendeleteket csoda ha nem sokkal nagyobb szigorúsággal veszik gyakorlatba az idegen hivatalnokok mint egykori tábla-biráink. A pálinka adót, lehet, hogy igen sokan philanthropicus érzelmekből pártolják, de azt nem fogják tagadni bizonyosan, hogy a dohány egyed-árusság a gazdaság ez ága féjlésére igen nyomasz-

tólag hat; pedig Magyarország gazdájánál nevezetes tényező a dohány. Aztán, mindkét előbb érintett neme az adónak a mindig és mindenütt magok ellen ellenszenvet keltők közé tartozik; már csak azért is, mivel az adó-szedő hivatal ezen ága minduntalan fürkészés ének, kutatásának, és azon esetben, ha netalán egyike vagy másika nem tökéletesen kóser ember, húzavonásának és nyomásának van mindenki kitéve; én pedig megvallom, nagy előszeretettel vagyok azon angol törvény iránt, mely az ember lakát sérthetlennék mondja, és a mely nálunk a nemesekre nézve még sokkal nagyobb terjedelemben állott régebben. Én az út-vámot sem szeretem. Nagyon szeretem ugyan a jó utat, és tudom, hogy annak fentartása pénzbe kerül, de nem szeretem azt, mi netalán az illető út-adóból reám esik, az útfélen krajczáronként fizetni meg, miután érte minden félórában feltartóztatnak. Úgy hiszem lehetne másképp rendezni ezt is; de ennek vitézése sem tartozik ide.

Régebben édes anya-nyelvünkön tanultunk oskoláinkban; az annyira emlékezetes veszedelm után követelék egész mostanig, nemcsak azt, hogy a német nyelvet mint tant tanítsák az oskolákban, de bizonyos, épen nem magas osztályon felül, tan-nyelv legyen a német. Ki volt pedig mondva elvül minden nemzetiségnek egyenjogossága. Ezen rendeletnek érezték rossz hatását Bécsben, és így ez oda lön módosítva újabban, hogy tan-nyelv, bizonyos esetekben, más is lehet nem csak a német. De részben ezen

engedménynek is kihuzza élet bizonyos lapoknak, ha azok csakugyan jól értesültek lennének. oly nemű nyilatkozata, hogy ez nem rendszer változtatás; ez nem azért hozatott mintha az illető kormány-férniak meg lennének a felől győződve, hogy így lenne jól, hanem azért, hogy azon, magában helytelen aggodalmak és ellenszegülések tekintetbe legyenek véve, melyek annyi oldalról nyilatkoztak.

A fennebb elősoroltak mind oly nemű adatok, melyekkel csendes magán-élete folyamában mindenkünk százszor találkozik, melyeket százszor veszen észre, legyen bár ur vagy paraszt, gazdag vagy szegény, földmives, gyárnok vagy kereskedő; szabad legyen az elmélet emberének ehez még csak egynehány szót függeszteni: a régi rendszer, mibe beleszoktunk, melyet általán szerettünk, tűzetesen van kikerülve, mellőzve, hogy helyet adjon egy újnak, egy szokotlannak, egy jövevénynek. Az 1848 után behozott rendszernek pedig felsősége a régi felett legalább is kétség tárgya lehet, ha az ember a legkimélőbb kifejezést akarja használni, de szerintem még csak kérdés tárgya és alig lehet: miután merev és mesterséges központosító rendszert állított az öngazgatás helyébe; rögtöni átalakulást követel egy oly rendszer helyébe, mely a *rendre-fejlés* nyomán állott és a természetes fejlődés, átalakulás lehetőségét nem zárta ki. De ha absolut tökélyét meg is kellene adnunk, úgy is azon rendkívül nyomások miatt kellene visszalökni, hogy nekünk nem talál.

Mindent összevéve az, miben bizonyosan haladtunk jelen kormány-rendszer által: útaink jósága és a posták járása. Vajjon ezen két eredmény felére azon tömérdek áldozattal, melybe kerültek?

Miután azon nézetben vagyok az államok és kormányok erejéről, melyet alkalmam volt fennebb röviden előadni; miután ily módon fogom fel a közrokonszenv megteremtését és fentartását, illető viszonyok állását, miként azt épen mondani vala szerencsém, úgy hiszem méltó joggal mondhatám, hogy országunk jelen kormány-formája nem erős, nem oly erős minő lehetne, és minőnek lenni kellene.

Sőt, úgy hiszem, ennél többet is lehet mondani: már most legmagasabb helyen is méltóztattak kegyesen kinyilatkoztatni azt, hogy az eddigi rendszerben lényeges változások teendők; mielőtt az még nem is volt kimondva sem vala lihető, hogy igazán megszilárduljon az 1848 utáni kormány-szerkezet, és nem lehele ettől várni, hogy országunkat igazán hatalmassá tegye, mivel ez nemzetünk organikus fejlődése rendével homlokegyenest szembe menjen. Mind azt fel lehet ezen kormányforma ellen hozni, mit csak ellene mondtak valaha a végnélküli centralisationnak, meg bármely oly kormánynak, mely a multat, a történelem százados fejleményeit eldobva, miután mindent megsemmisített, úgy szólván semmiből, czifra elmélet szerint törekedett alkotni mindent, alkotni államot; és mind azt, mit oly kormányokról lehet mondani

melyek évről évre többet költenek, mint a mennyi jövedelmök van és gyorsléptekkel emelik a már sem csekély államadósságok összegét.

Mindenesetre csak oly kormány lehetne tehát, állításom szerint igazán erős, mely a közrokonszenvet bírja és így mindenesetben az emberek felfogására támaszkodhatik, mely a történelmi múlton alapul; és csak olyan állam igazán erős, melyben nagy az érdekegyeség. Azt lehetne ezek után kérdezni:

hol vannak a széles ausztriai birodalom határai közt azon elemek, melyek legerősebb államot és legerősebb kormányt képesek alkotni? és:

valjon azon elemek képesek-e valódi erős kormányt és erős államot teremteni?

Lássuk mindkét kérdést külön.

III.

Hol vannak tehát az ausztriai birodalomban a legnevezetesebb politikai elemek, a legerősebb nemzeti és állami alapok? Minden tétovázás nélkül felelem: a magyar korona tartományaiiban; a Duna-, Tisza-, Maros- mentén lehetők azok fel.

Lehetnek olyanok kik egy ily nyilatkozatban a magyarság iránti részrehajlást, legalább és túláradó magyar rokonszenvet szemlélnék. Nem bánom ítéljenek, de várják végig állításom indokolását; ítél-

jenek, de ítéletöket függesszék fel, csak is egypár óráig, míg átfutják azon néhány lapot, melyek még ezen kis műből hátra vannak.

Mi jogon merem fennebbi tételt állítani, röviden elmondom.

Az ausztriai birodalomban egy nevezetesebb nemzeti elem sincs, mely ne kifelé nehézkednék (gravitálna) a magyaron kívül. Szükség-e ezen nézetet részletezve adni olvasóim elébe? Miután annyiszor volt reá utalva, szükség-e a birodalom minden egyes nemzetiségei állását külön taglalat alá venni? Elmondjam-e az olaszszágról azt, mi annyiszor van közelebről minden hirlapban ismételve? — Kell-e figyelmeztetnem arra, hogy a nagy német nemzetnek mindössze kevés milliókból álló töredéke lakik a birodalom határai közt? vagy arra, hogy a német nemzetiségnek zöme egészen kívül esik a birodalom határain? és arra, hogy semmi ok sincs azt feltenni, hogy a német nemzetiség törzsöke legfőbb gyökér szálait Bécsbe verje? — Megérdemli-e továbbá elmondani, hogy ausztriai kiválóság nem szláv állam? és így, mindazon szláv töredékek, melyek nemzetiség után rajonganak, tekinteteket önkénytelenül a birodalom határain kívül legeltetni lennének kénytelenek; és miután kísértetnek lehetnek kitéve, könnyen úgy elcsábulhatnak mint előre önmagok sem képzelték volna. — Kikről szóljak még? az oláhokról? úgy hiszem ha megérdemlené a fáradságot, könnyű lenne megmutatni, mint

fennebb a többi nemzetiségeknél, hogy fészke kívül fekszik határainkon; földünkön elcsonkított részek vannak belőle, melyek a fészek meleg kebelére alkalom szerint visszavágyhatnának. — Mint mondám: egyedül a magyar faj az, mely koszorus nagy költőjével élén száz- meg százezerszer hangoztatja:

A nagy világon, e kívül,
Nincsen számodra hely,
Áldjon vagy verjen sors keze
Itt élned, halnod kell.

Ezen egyetlenegy ténynek, hogy a más elemek kifelé nehézkednek, már döntő hatásának kellene lenni annak megítélésében: melyik az ausztria-birodalom határai közt legtöbb biztosságot nyújtó nemzetiség, legszilárdabb állami elemeket bíró rész. Mert: ugyan miként gondolható szilárd államszerkezett ott, hol a kormány egy felé néz, de nemzeti ösztönei a nagy sokaságot más felé fordítják? De ám vegyük ezt merőben tekinteten kívül: képzeljük, vagy hogy épen olyan, egészen idegen rokonszenvei legyenek a magyarnak, mint bár mely másnak; vagy akár: hogy a más nemzetiségek csak épen oly kevésbé kacsinthatnak kifelé, mint a magyar. Úgy vélem, lehetséges ezen esetben is a magyarság politikai felsőségét az említett nemzet-tördékek felett kimutatni.

Minden említett fajok közt (az ausztriai birodalomban) a magyarnak van nemzetisége legtisztább és legerősebb vonalokkal fej-

lődve. Ez nagy politikai előnyt nyújt a magyar-
nak a többi fajok felett, és nagy politikai hatalmat
biztosít mindenesetre számára. — Hogy azonban
ezen állítások érthetőkké váljanak mindenki előtt;
hogy határozottan körül legyen írva épen mit aka-
rok alatta érteni; és hogy kitünjön az, hogy midőn
a II-ik fejezetben mint hatalom feltételéről az érdek-
egységről szóltam, most meg a nemzetiséget becslöm
oly sokra, akkor nem jövök önmagammal össze-
ütközésbe, elmondom röviden: mit értek nemze-
tiség alatt, és minő viszony van nemze-
tiség és érdekegység közt.

Hallottam már oly nyilatkozatokat, hogy a nem-
zetiség agyrém; a nemzetiség homályos, és körül
nem írható, érzelem; hogy a nemzetiség érzete nem-
telen alapon nyugszik, — és nemtelen irányban hat;
hogy korunknak csapása az, hogy a nemzetiség esz-
méje akkora hódításokat teszen. Én a dolgot egészen
máskép veszem fel. Nemzetiség teszi azon
jellegek összegét, mellyel valamely nem-
zet bír, annyit tesz mint nemzeti jellem.

Nemzetek, épen úgy mint egyesek, birnak saját-
ságokkal, melyek csak náluk és más helyt nem jönnek
elő, a nemzeteket jellegzik. Jellegek öszvete képezi
az egyesek jellemét épen úgy mint népekét; és a
népből, mihelyt kifejlett sajátosságai vannak, nemzet
vált; tehát az, mi a népet nemzetté teszi, az a
nemzetiség, az az, a népnek meghatározható és
határozott jelleme.

Valamint egyesek jellemére változtató hatást gyakorolnak az idő és körülmények, igen természetesen azt gyakorolnak azok a nemzetiségek fejlődésére és alakulására is. Mindenesetre azon lényeges különbség van a nemzetiségek fejlődésében, hogy míg az egyes élete néhány évtizedre nyúlik, a nemzetek jelleme, nemzetisége, fejlődését századokon keresztül kísérelhetjük; és hogy míg az egyesnek, mint bevégzett lénynek, jelleme a sírnál elvégeződik, vagy legfeljebb az emlékezet számára marad fenn, nemzetek nem szoktak egyszerre kihalni; a nemzetiségek nem tűnnek el egyszerre, valamint nem is születnek egyszerre, hanem folytonosan változnak, folytonosan alakulnak; egyik a másikba csap be, többek összeolvadnak, és egy több darabokra szakad szét.

Ha a beszéd, az ember érzelem- és gondolatvilágának tükré, úgy a külön nyelvek az egyes nemzeteknél nagy jelentőséggel bírnak. E szerint a nyelv eszméje világért sem egy jelentőségű a nemzetiséggel, mint azt talán némelyek gondolhatják, de annak némileg képét mutatja, és a nyelv alakulás a nemzetiség fejlődésével, alakulásával, a legszorosabb kapcsolatban áll. Valamint egyes szójárásai, előadási modora, *stylusa*, olyan formán jellemzi a nemzetet nyelve. A mint a nemzet, és tehát a nemzetiség, változik, a szerint változik a nyelv. — Csak hogy ebben megint nem kell tekinteten kívül hagyni, mit előbb említék, hogy a nemzetiség egyszerre sem elő nem áll, sem el nem pusztul. Ugyan ez áll a nyelvről

is; de úgy hiszem, olyan formán van vele, mint a földön a meleggel, mely a nap járása szerint változik ugyan, de legnagyobb meleg még sem akkor van, midőn valahol legmagasabban áll a nap, hanem az évszakokban egypár héttel későbbre, a naponkénti, melyben pár órával 12 után. Így a nemzet elenyészik és fejlett nyelve még darab ideig élve is fennmarad; valamely nemzetiség előállása megkezdődik a nélkül, hogy magának még külön nyelvet teremteni képes lett volna.

Nem szándékszem elvont fejtegetésekbe merülni a nemzetiség kérdését tárgyazólag. A nemzetiség elméleti felfogását illetőleg legyen elég mennyit arról mondtam. Úgy hiszem, már csak azok nyomán is meg fogják olvasóim adni, hogy nemcsak a nyelv van legszorosabb kapcsolatban a nemzetiséggel, és úgy szólván: nyilatkozata annak, hanem azon kívül számtalan más apróbb és nagyobb fejlemény és tény, mellyel valamely nemzet életében találkozunk; pl. öltözék, zene, táncz, népszokások, nemzeti hajlamok és ellenszenvök, családi és állami rendtartás és szerkezet sat. sat.

Nézzük már most az érdekegység viszonyát a nemzetiséghez.

A II-ik fejezetben az érdekegységről szólván, említettem, hogy az érdekközösség képes nemzeti ségeket (tehát annyival inkább egyes nemzeti vonásokat) teremteni; és az érdek-ellentét (mi pedig a külön húzókra nézve mindig némi érdekegységet

rejt magában), képes nemzetiségeket szétválasztani. A hol hosszas időn keresztül érdekközösség uralkodik, a hol a vonzalom közös érzelme következtében, megszűnnek a valódi válaszfalak, a hosszas frigy után vérelegyedés, vérrokonság áll elő; a külön nemzeti tulajdonok, sőt külön nyelv is, megszűnnek és egy közös nemzetiség áll elő, közös nyelvvel és közös szokásokkal, mint erre már hoztam is példát fel Angliában. Könnyen beláthatni, mily közel viszonyban vannak érdekegység és nemzetiség.

Olyan forma viszonyban vannak egymáshoz érdekegység és nemzetiség, mint a meleg és a tűz. Meleg kell arra, hogy tűz támadhasson; az égő tűz pedig, másfelől, a meleg fejtés és meleg terjesztés által praedisponálja az anyagot a meggyúlásra. A meleg teremti a tüzet, a tűz megállandósítja, folytonossá teszi a meleget. Az érdekközösség szűl nemzetiséget, és a létező nemzetiség mindvégig fentartja az érdekegységet. Épen azért: a nemzetiség erősüléséről mindig az érdekegység szilárdulására lehet következtetni, és viszont. — Az egybetartó nemzetiségek némileg úgy tekinthetők, mint a századokon, és néha tán év-ezredekén keresztül uralkodott érdekközösségnek bizonyítványai. — Mindenesetre bizonyos az, hogy a hol közösök a tulajdonok és ugyanazok a viszonyok; ott érdekegységnek kell lenni. A hol meg egybetartó nemzetiség van, ott van érdekközösség is.

A II-ik fejezetben mint az államokban a hatalom tényezőjéről az érdekegységről szoltam; ezen III-ik fejezetben pedig mint ugyan olyat, a kifejlett, tudalmas nemzetiséget állítottam: reméllem a fennebb mondottak után olvasóim is úgy fognak vélekedni mint én, hogy: a két állítás egymással legkevésbé sincs szembe téve, — sőt: egymást kiegészítik. A mi pl. a közérdek érzékenységét és azon tulajdonát illeti, hogy könnyen köztudomásra jőjön, ha valaki megsérti a közfelfogást, úgy hiszem, semmi úton úgy el nem lehet érni, mint a nemzetiség útján. A fontos dolgok mindenütt és mindig nagy érdekeltséget szoktak kelteni, azokat egy könnyen az emberek oda nem dobják; a közérdek kevésbé fontos részei pedig a nemzetiség mindennapi életre vonatkozó részeiben rejlenek, — ha szabad ilyen kifejezést használnom. A ki ezeket bántaná, az embereket személyes és családi életökben, szokásaikban, hajlamokban, hitökben támadná meg; bár minő csekély is lenne a neheztelésre a valódi ok, a panaszlónak mindenki megérintené sérelmét, tüze lángra gyúlasztana, és a botor megtámadót, — ismétlem, — bár mi csekély lenne is reá a valódi ok, méh-rajhoz illő zsi bongással és méreggel fogadná. Legújabban például szolgálhat erre azon badar állítás, hogy a magyar nemzeti zene, a magyar nóta, cigány eredetű lenne.

Úgy hiszem felesleges lenne mindazok számára, kik az ausztriai birodalom viszonyait legkevésbé is

ösmerik, a fennebbiek után, annak magyarázatába bocsátkozni, hogy: a magyar nemzetiség a birodalom határai közt csakugyan a legerősebb; hogy a magyar nemzetiség legszilárdabb, legszélesebb alapokon nyugszik. Ezen taglalás tán inkább hasonlítva bizonyos fitymálkodó kérkedéshez mint rendes politikai vizsgálathoz. Mellőzöm azt.

A kifejlett nemzetiség önálló politikai multat feltételez mindig, mely, mint történelmi jog, él a nemzet fogalmában és érzelmében. Bizonyos érdekkeltséggel tekinti minden nemzet multját, bizonyos igényeket köt a jelenhez, váradalmi, hite és reménye él a jövőben. Ez természetes következménye a nemzetiség létének, és külön meg sem említetnem volna, ha ezen következtetésre nem egypár lépcsőn kellene hatolni, és ha arra nem akartam volna figyelmeztetni, hogy a magyar fajnak, Magyarországnak, e tekintetben is elsősege van az ausztriai birodalom bármely más népisége, bármely tartománya felett.

Nem tagadhatni, Csehországnak régen vala önállósága, nemzeti kormánya, valamint megvalának ott a constitutionalis élet több más fejleményei. De mióta elenyésztek már azok. és mily tökéletesen eltűntek az életből, egypár sivar erélytől jellemzett lapján a történelemnek vévén menedékhelyöket. — Az olasz-államok egyes városainak, mint külön államocskák fejleinek, megvan saját történetök, de maga az egész tartomány egymástól szét vált, egymással czivódó és

hadakozó államocskákból állott, melyek közt összetartás régebben nem volt. — Az örökös-tartományok magok, meg egy conglomeratot képeznek, melyek a multban (és tán jelenben?), igen kevés politikai fejlettségről tanuskodnak. — Galiczia az eldarabolt Lengyel királyságnak egy kiegészítő része vala; külön multtal alig bír. — Nem így van ez a Magyar királysággal. Bizonyos az, hogy az ország határai változtak, azok sok foglalásoknak és vissza-foglalásoknak valának kitéve, — sőt magában az országban is nevezetes megszakadások valának, — mindemellett bizonyos az is, hogy a magyar nemzet, mint olyan, kisebb nagyobb megszakasztásokat nem tekintve, minő féléket minden nemzet történelmében mutathatni ki, az öngazgatásnak mindig gyakorlatában volt, az alkotmányos igazgatásnak mindig igen nevezetes formáival birt. Nemzeti hitben gyökerezett a régi törvények tisztelete és fentartása; fejedelmei a koronázáskor mindig esküvel kötelezték magokat a törvényeknek, az ősi-intézményeknek szentül megtartására; törvénynek mindig csak az tekintetett, mi az országgyűléseken javasoltatván és helyben hagyatván, királyi megerősítést nyert; mindig élt az intézményekben, valamint a nemzeti felfogásban a hivatalnoki felelősség eszméje; a megyegyűléseken bármely politikai kérdést szabadon vitathattak meg, saját vidéki ügyeiket igazgatták, hivatalnokokat meg országgyűlési követeket választottak és törvényt láttak; a törvényszéki eljárás régi törvényeken és a szokáson alapult. —

Hogy Magyarország öngazgatását megtartsa, a többi tartományok meghasonló nemü igazgatást ne kapjanak, úgy hiszem, czélzatosan zárkozott a Magyarföldről, a magyar constitutio hatásától, a régebbi bécsi kormány. A magyarokat meg nem sokat érdekelte a többi államok sorsa, melyek hasonlólag a felséges Habsburg ház fejedelmi örökösödése alatt állottak. Azokkal nekik semmi közük sem volt; multjok különböző; jelenjek szét-választott volt; egymás sérelmeit, hiányait, kívánságait nem értették, — egymás csapásait és boldogságát nem érezték. Egymás számára egészen idegen államok voltak. különben, csakhogy épen, a történet meg a viszonyok és későbbre a jog, a törvények úgy hozták magokkal, hogy az Uralkodó ház azon tagja, ki Magyar király volt, egyszersmind Csehországnak, Galicziának, Lombard-Velenczének királya, ausztriai főhercege sat. sat. vala. Így tekintette azt legalább a magyar ember.

A fennebbiek által már érintve van egy oly politikai előny, mellyel hasonlólag csak a magyar szent korona tartományai dicsekedhetnek az ausztriai birodalomban, t. i. önálló alkotmányos életnek valónak régi, nagyon régi idő óta gyakorlatában.

Egy nevezetes író azt mondja: „a nép hiában tagadja meg multját, nincs hatalmában azt megsemmisíteni vagy attól egyszerre megszabadulni; mentől hamarabb oly viszonyok és oly kényszerűségek támadnak, melyek azt azon útra vezetik vissza, melyen

századok óta haladott.“ — Igaza van; és legyen bár a mult az öngazgatásnak legfejlettebb tökélye, vagy legyen a politikai fejlettségnek legalsóbb lépcsője, az időnek igényei vannak a jelenben, és folytatását követeli a jövőben. —

A leghelyesebb igazgatási forma sohasem az, mely az elméleti tökély legmagasabb polczán áll, hanem az, mely a viszonyoknak megfelel és a helyes, az épen fejlődés útjára útal. Egy oly államnak, mely a politikai fejlettségnek nagyon alacsony fokán áll, mely az alkotmányos öngazgatásnak nem volt gyakorlatában, hiában adnák a legtökélyesebb alkotmányt: képtelenség lenne azt alkalmazni; sőt, többet mondok: meg vagyok győződve, az ellenszenvet keltene, mert: az alkotmány tökélyes elmélete a tökélytelen viszonyokkal és az emberek helytelen fel fogásával egyenesen szembe menne.

Nincs is miért arra a legfejletlenebb államot felkeresnünk, hogy példát kapjunk oly államra, melyben már nevetséges, rosszul tudják alkalmazni, azon magában sem végetlen (!!) tökélyü alkotmányos formákat, melyeket az újabb elmélet tanít. Hány hely nincs olyan, hol a politikai viták tudományos értekeződéssé, a hol a politikai beszédek prédikációkká válnak; a hol ha valakinek bizonyos tárgy felőli véleményét megtámadják, azt személyes bántalomnak tekintik; a hol az egyszerű pártnyilatkozatban összeküvést képzelnek látni; a hol minden tüzes beszéd után a trónt, az alkotmányt képzelik inogni, veszélyben

forogni; a hol nem tudnak valódi pártokat, hanem legfeljebb tudományos oskolákat állítani fel.

Látnivaló, hogy hazámfiainak e tekintetben is elsősege van az ausztriai birodalomba kebelezett más országok fiai felett. Elég azonban ebből itt ennyit tisztába hozni, és mellőzöm annak taglalatját, hogy a birodalomban e tekintetben melyik nemzet faj épen minő állást foglal el. —

Egy oly előnyére akarom figyelmeztetni most olvasóimat a magyarnak, mely mindenki előtt, minden további magyarázat nélkül, egyszerre világos lesz a mint gondolatát arra fordítja, a mint a térképre tekint. Ez: geographiai fekvésünk, országunk terjedelme. —

Mellőzöm ezen tárgyakra terjedelmesebben kiterjeszkedni; úgy hiszem, sikerült már ezen kívül is a II. fejezet végén feltett állítások elsejét bebizonyítani. Volna pedig még egy tárgy, egy nagyon fontos tárgy, melyet nem szabad számításból kifelejteni; ez eredeti dermettségünk, azon jellemvonások, melylyel a magyar ember Isten markából kikerül. Ez az, mi az idő folyamában, az élet pályafutásán, saját nemzetiségünk megalapításában, kifejtésében, legnevezetesebb szerepek egyik felét vitte, és ez az, mi jövőnk alkotásában közvetve, vagy közvetlen, hasonlólag nagy szerepet fog játszani. Az öreg Humboldt Sándor nem vala politikus, és nem tudom, hogy saját viszonyainkkal kiválólag foglalkozott volna, mégis két ízben is kifejezte fajunk hajlamát a szabad-

ság, felvilágosodás, az önállóság iránt. Úgy látszik, hogy a mélyen vizsgáló bűvárnak, midőn reánk tekintett, mint fajunknak egyik szembe-ötlő vonása tünt fel ezen tulajdon. — Thierry Am., ki nagy gondnal vizsgálta fajunk őseinek a hunnoknak és avaroknak történetét és kutatásai eredményét egy Attiláról és utódairól irt nagy becsű munkában tette közzé. az említetthez hasonló kedvezőn nyilatkozik, mi fajunk függetlenségi hajlamát, nemes jellemét, szíjas kitartását, multbani hatását és jövődöbeli elhivatását illeti*). Megjegyzendő pedig, hogy Thierryből nemcsak egy mély felfogású philosoph, de épen történetiró, épen állambölcs szól, ki hosszas

*) Histoire d'Attila et de ses successeurs, par Amédée Thierry, Paris, 1856. Didier et Cie. — Az előbevező végén: . . . je viens de toucher à des choses modernes en parlant de la Hongrie, qu'on me permette d'ajouter quelques mots sur le temps présent. Ce noble peuple magyar, si abattu qu'il paraisse, est encore plein de vie et de force, heureusement pour le monde européen. C'est lui qui veille aux portes de l'Europe et de l'Asie, qu'il en soit le gardien fidèle! Il y aurait mauvaise et fatale politique de la part d'une puissance civilisée, allemande et catholique, à vouloir étouffer une nationalité qui est sa sauvegarde du côté où s'agite une inépuisable passion de conquête, appuyée sur la barbarie. Mais quoi qu'on ose faire, la Hongrie vivra pour des destinées dont la Providence n'a point voulu briser le moule. Nul peuple n'a traversé des vicissitudes plus amères; conquis par les Tartares, envahi par les Turques, opprimé vingt fois par les factions intérieures, et plus d'une fois aussi trahi par ses propres rois, il s'est relevé de toutes ses ruines fort et confiant en lui-même. Cette énergique vitalité qui maintient, depuis quinze siècles et malgré tant d'efforts conjurés, des peuples de sang hunnique aux bords de la Thäisse et du Danube, réside au fonds de l'âme du Magyar et éclate jusque dans son orgueil froissé. La nation de saint Etienne, de Louis d'Anjou et des Hunyades, a prouvé qu'elle sait durer pour attendre les jours de gloire —

évek fáradszorgalmu kutatása után jutott a hunn viszonyoknak és fajunknak lehetőleg tökélyes ősméretéhez. —

Akár hogy is álljanak az épen mondottak, bizonyosan nem lehet a magyar embertől eltagadni egyet: a közügy iránti érdekeltség ritka nagy mértékét. —

IV.

Országunk lenne tehát, mint alkotmányos rész, legerősebb az ausztriai birodalom határai között; de valjon: megvannak-e benne mindazon elemek, melyek egy erős állam kifejlésére szükségesek? valjon: nem önámítás szól-e hazánkfiából, midőn, habár tisztán is látja azon nehéz viszonyokat, melyek korunkat jellemzik, jó csillagunkba és saját magunkban bizik? valjon: az idő hatalmának szívtelen rohamai nem egyenként fogják-e széttépni alkotmányunknak, hitünknek, azon rejtélyeit, mely bővös hatását, a nagy veszedelmek pillanatában, még soha sem mulasztotta a megtámadónak felmutatni? valjon: anyagias korunk dermesztő fagyának nem fognak-e áldozatul esni a magyarnak esze és érzelme szentélyeiben tenyésző ama legszebb, legdúsabban illatozó virágok, melyeket eddig hatalmas szíjjassággal, gyakran omló vérök mellett is, a nyílt erő ellen képesek valának megvédeni? valjon: azon politikus, azon diplomata, ki Európában

a magyarok erejére számít, jövőjökben bizik, nem fővenyre épít-e? . . .

Ha meggondolom viszonyaink válságos voltát, ha reá gondolok arra, hogy egész Európán át bizonyos megfélemlítő lidércz-nyomás uralkodik, mely nem tudni mikor és mily alakban bontja fel az egyensúlyt, forgatja fel a meglevőt, — a minden felől fenyegető nehéz viszonyok és veszélyek teljes öntudatában, — egész komolysággal felelem: fajunknak, országunknak, lesz elég higgadtsága elszántan és csendben bevárni a nehéz viszonyokat; elég ereje legyőzni a vészt.

Taglaljuk röviden állításomat.

Fennebb megállapítottam azon tételt, hogy, az mi hatalmat, valódi szíjjas erőt ad az államoknak, az az érdekegység. Fajunknál meg van — Istené a dicsőség! — mind a valódi érdekegység, mind pedig annak tudata, — mint már többször is említettem. —

Régebben nemzetiségünk erős, nagyon erős volt; de azt kérdelem most: vajon nem apadott-e a közlelbbi időben nemzetiségünk ereje? — Úgy vélem nem. Most ugyan nincsenek ország-, nincsenek megyegyűlések, hol nyilvános szemle alá vethetnők politikai tényezőinket, de vannak hírlapok, vannak egyletek, vannak közintézetek, melyek adatai nyomán az ember még sem topogatózik tökéletes sötétben. Nem hallhatunk élénk vitatkozást a zöld asztal körül, nem találkozunk párttusával az utcán, de itt is

amott látjuk sorainkból a közügyi tevékenységnek, életnek szálait újra kibontakozni. Gazdasági-egyletek, színházak, biztosító-társulatok sat. alakulnak, és a közönségnek, a közvéleménynek, mindenütt élénk rokonszenvével találkoznak. Az üzéri vállalatok, még eddig, gyengén tudták magokat nagyobbára fentartani; a nemzeti iránynak, még azon esetben is ha nem sikerülnek, vagy botorkáznak, alig tűnnek el nyom nélkül, az az hatástalanul: legalább, közügyi lelkesedést keltenek, a mi már magában sem semmi; magában sem lenézendő valami. Áldozatra készség, a közügy iránti kegyelet tartja fel intézeteink, egyleteink, legnagyobb részét; és pedig, oly áldozatra készség, mely nemcsak a pompás palotában lakik, hanem egyszersmind felkeresi a csekély hajlékokat is, és a minnek legnagyobb becsét éppen ezen közösség teszi. Németországgal csufolódni szoktak, mondván, hogy bármi nemü összejövetelnek ünnepi lakoma a vége. Ha az a mi fontos, a mi komoly dolog nem áll kívül az élcek mezején, a magyar ember közügyi hajlamával lehetne vicczelni. Majd nincs a Királyházon innen és túl gyülekezet, melyben egy vagy más jótékonyági, és főként, közügyi eszme meg ne pendíttetnék. Úgy hiszem Anglia határain kívül alig lehetséges erre máshelyt reá találni. —

Nem feltehető, hogy közelebről akár szám szerint apadtak volna nemzetünk fiai, akár, hogy azon rokonszenvből veszített volna nemzetünk, mellyel régebben birt. Fajunk, — a régi szokás szerint: jó órá-

ban legyen mondva, — elég ép, nem járta sorait a legközelebbi években oly vész, mely elsatnyította volna, és épen nem oly szegény, hogy a miatt hanyatlott volna testileg. A mi pedig a rokonszenvet illeti, az úgy hiszem tetemesen növekedett; inkább mint anyagi számunk. És azt hiszem, hogy ezen rokonszenv még tetemesebben fog igen sokaknál nőni, úgy a mint szünni fog azon nemzetiségének nevezett rajongás, mely itt és amott, mint ellenhatás, vagy mint bujtogatás szüleménye, felütötte vala fejét. Úgy a mint meggyőződnek sokan, hogy egy állam sok testtel nem lehet; hogy egy főiránynak kell lenni minden államban, melyet a közérdek ad meg, és hogy, szélyel-húzó elemek nem illenek egybe ugyanazon államba; és ennél fogva: ha hozzánk nem szítnak, egy más elemhez kell tartozniok, mely sajátjokénál hasonlólag erősebb. A mint ezek felől, mondom, többen és többen jönnek tisztába a szerint fognak hozzánk inkább és inkább símulni. Elmultak a szenvedély órái; az emberek higgadtan jobban tudják saját érdekeiket felfogni. A közelebbi évek egyikében népszámlálás volt a nemzetiségek megjegyzésével; úgy tudom ezen számlálás nem fejeztetett be; mi lehet annak oka? bármí is, annyit tudok róla, hogy sok német, sőt szerb és oláh hazánkfia is magát magyarnak kívánta beiratni. Nagyon sokszor mondtam már, de engedjék meg olvasóim, hogy még egyszer ismétljem: a közösérdek egy nemzeti-séggé foraszt.

Fajunk magában véve nem nagyon számos, habár több lelket is számlál, mint azt némelyek a világgal, és tán önmagokkal is, elhítni szeretnék; jócskán együtt lakik azonban és csaknem mind a legtermékenyebb helyeken, a vizek mentében honól, mint ez általán hódoltató nemzeteknél lenni szokott. Csaknem kivétel nélkül földmivelő és földbirtokos emberek, sőt, a földbirtok, mondhatni, egészen fajunk kezében van.

Az iparnak, — miért ne neveznők a földművelést is iparnak? — nincs egyetlen neme is, mely fontosság tekintetében mérközhetnék a földiparral a gazdasággal. Nemcsak hogy legtöbb kezét foglalkoztat, nemcsak hogy az élet fentartására legnélkülözhetlenebbeket teremti elő, nemcsak hogy a gyáriparnak és kereskedésnek nélkülözhetlen feltéte, nemcsak hogy közvetlen és egyenesen többet hajt mint az iparnak bármely más neme, -- mindezekon kívül: egészen más hatással van a vele foglalkozóra mint a gyári, műhelyi, vagy bányász munka. Ezekben a munkás házban, fészkerben, vagy épen föld alatt, majd mindig ugyanazon munka, vagy mütét, ismétlésére van kárhoztatva; az egyik mindig ül, a másik szakadatlanul áll, a harmadik örökké görnyed; egyiknek nagy meleget, másiknak egészségtelen gőzöket, harmadiknak végetlen zajt, lármát, kell folytonoson kiállani. Az igaz, hogy a hoszas gyakorlat utján, bámulatos ügyességet szereznek mesterfogásaik gyakorlatában, de akárhányszor nincs is aztán a földön

semmiről képzetök, mint saját mesterségökről. Nem így van a földművelésnél. A gazda sokféle nagyon különböző munkákat végez, százszoros érintkezésbe jön a természettel, az emberekkel. Egyszer a fűvészet, máskor a vegytan, harmadszor az erőműtan, negyedszer az építészet, ötödször a zoologia, hatodszor a meteorologia sat. sat. mezején kell mozognia. Legkevesebben vannak ugyan tisztában a felől, hogy micsoda tudományok határaiba vágnak akkor, midőn gabonát, takarmány füveket természetnek, midőn hordóra veszik a mustot, ha egy aklat építnek, midőn elromlott ekéket javítanak, ha orvosságot készítenek a beteg marhának; és nagyon sokszor a fejlődés olyan csekély lépcsőjén állanak ezen műtétek, hogy alig érdemlenék meg a tudományba sorozást, de minde mellett az alap világos: a százszoros figyelmeztetés a természet részéről, száz különböző alkalom önmagán segíteni, a természet törvényeit kutatni, az érdek azokat kiösmerni, kizsákmányolni sokszorosan megvan. Az eredmény az szokott lenni, hogy a gazda, a földmives, — természetesen csak is egyebek hasonlósága mellett lehet mondani, — általán testileg és lelkileg épebben fejlett ember szokott lenni mint a városi, mint az egyoldalú foglalatosságot követő gyárnok és nem gazdasággal foglalkozó iparos.

Sőt azt hiszem, ennél még tovább lehet menni a nélkül, hogy igazságtalanokká váljunk; azt hiszem

lehet állítani, hogy, egyenlőleg fejlett földmives is nem földmives közül, inkább van hivatva az elsőb-
bik politikai dolgokban részt venni és azokban helyesen itélni, mint az utóbbi. A földmives inkább él a polgári társaságban, több különféle emberekkel kell foglalkoznia, míg kicsi gazdának is időről időre be kell nézni a városra, — és mindenek felett: a földmives sokkal inkább él családjában és családjának mint a gyármunkás, vagy akár a mesterember. — Aztán nem kell szemügyen kívül hagyni, hogy, általán véve, még a kis-birtokos is az önállóságnak nagyobb mértékével bír, mint, nemcsak a hivatalnok, a katona, de a gyárnok és kereskedő is. Ez utóbbiak magával vagyoniuk tőkéivel, vagy annak nagyon jelentékeny részével, játszanak; a gazda, mondhatnám, földértéke kamatjaival. Ha többféle a kereskedőnél és gyárnoknál a kötelezettség, bizonyosan kevesebb e mozgási szabadság mint a gazdánál. Gyárnokok és kereskedők, nemcsak hogy az agio, börzei árkelet és a divat mozzanatait kénytelenek lesni és követni, de ezen kívül százanként, hogy ne mondjam ezereknént, állanak a hatalmas matadoroknak a Rothschildeknek és Sináknak hatalmában. — A földmives-osztály általán kevésbé van kitéve lázas rázkódásoknak és mint a többiek; az első benyomások kábító hatásától megmenti az, hogy a vidéken, hogy elszórva lakik. Őt azon kötelékeken kívül, melyek a gyárnokot, a kereskedőt az országhoz kötik, még a föld, saját vagyona is láncolja a

hazához; és így: a legtartósabb és legingatlanabb alapja az államnak a földbirtokos, gazda-osztály.

Isten mentsen attól, hogy minden előnyt az államban, a földbirtokosra szeressek halmozni, vagy hogy tán, merőben feleslegesnek tartsam a gyárnokot, mesterembert, vagy kereskedőt. Sőt azt mondom: minden nemzet félszegezen van fejlődve, mely, vagy csak a földművelésre, vagy csak az ipar más nemeire, vagy csak a kereskedelemre és nem mindhárom tehetség helyes kapcsolatára támaszkodhatik. Egy nemzet hol az említett tehetségek nincsenek kellő összhangzásban, kellő egyensúlyban, olyannak tetszik nekem, mint egy ember, kinek pl. kezei túlsúlyoslag erősen fejlettek ki, míg lábai viszonyosan idomtalanul gyengék, vagy megfordítva. Mindemellett, úgy hiszem, fennebbi állításaim igazolására bátran hivatkozhatom Angliára, hol pedig a gyárnoki és mesteremberi ipar a legnagyobb tökélyben van kifejlődve, és a mely országnak legóriásibb bel- és külkereskedése van.

Aztán, meg kell jegyezni még azt is, hogy valamint nincs rossz miben jó is ne lenne, azon félszegség, hogy nálunk a gyáripar, a kereskedelem merőben el volt hanyagolva a földművelés mellett, azon politikai erő, melyet egy vagy más percben az ország kifejteni egyszerre képes volt nem apasztotta; sőt tán növelte.

Igen nevezetes dolognak tekintem azt, hogy nemcsak magyar emberé nálunk a földbirtok legnagyobb része, és nem csak hogy a magyar ember

majd mind gazda, de a tehetősebb, a nevezetesebb, az önerőn is élni tudó családok, egy szóval: azon nemzetségek, melyeket a szokás „úri“-nak nevez, majd kivétel nélkül magyarnak nevezik magokat, a magyar korona tartományai széles kiterjedésében.

Nálunk nem úgy volt mint Franciaországban a forradalom előtt, hol az „urak“ magokat palotáikban lehetőleg elzárták a „nép“-től; nem úgy mint Franciaországban, hol a magosan állók keveset gondoltak a nép hogylétével. Nálunk inkább úgy volt mint Angliában, hol nemcsak határozott ellentét soha nem volt az urak és alsóbb rendüek közt, hanem mindig mindkét részt magát a nemzet kiegészítő részének tekintette; inkább úgy mint Angliában, hol különböző pártok mindig voltak, és mindig valának minden pártban nagy urak, kicsi urak és még kisebb emberek; hol a közügynek, sőt magának a népnek szószóllói, kivánsága tolmácsolói, jogai védelmezői rendszeren a hatalmas nemességnek sok századu nemzetségeiből támadtak. Inkább úgy volt mint Angliában, hol az úr a nép közé vegyülvén bizonyos családias, patriarchális viszony fejlődött ki, mely talán nálunk még több ideig tudta magát fentartani mint ott; úgy volt mint Angliában, hol a nemesség soha sem mulatta el nemcsak a hadfolytatásban, de a közügyek vezetésében is tevőleges részt venni, és a hol, bizonyos, több tekintélyt és befolyást, mint fizetést és irodai elfoglaltatást nyújtó hivatalokat, soha kezeiből ki nem szalasztott.

Legyenek szivesek olvasóim reá gondolni, mily roppant hatása van az említetteknek valamely állam fejlődésére; tekintsék Franciaországot meg Angliát! — Mekkora erő van bármely országban, különösen monarchiában és legkülönösebben míg a régihez ragaszkodás gyökereit ki nem irtották, az úri rendnek kezében; és különösen ha az mind földbirtokosokból áll és egyszersmind a földbirtok igen jelentékeny részének ura. Mekkora hatalmat nem ad kezökbe már csak a pénz, mivel rendelkeznek; az önállóság, mely szerint: nem szükségök bármely kormányának morzsái után kapkodni, nem életmódjuk a hajlongás, nem kenyerök az árnyék szerepét vállalni el; a tör-ténelmi jog: mely, csaknem mindig legszorosabb érintkezésben és közvetlen kapcsolatban az ős-tör-zsökös családok által van a jelennel. Továbbá roppant erőt biztosít számukra: a miveltségi felsőség, mely legalább bizonyos mértékig mindig feltalálható a tehetős és az önálló osztálynál, és a mely, még azokon felül politikával is foglalkozik. Ha pedig a hatalom ezen tényezőivel rendelkező osztályt az ér-dekegység a néphez köti és az egész nemzetnek tisztán áll tudalmában az érdekközösség léte, akkor azon roppant erőt, mely felett rendelkezni képesek, elvitázni nem lehet.

Vannak még más viszonyok és más tulajdonok is, melyek igen nagy erőt nyújtanak és biztosítanak fajunknak. Tán szabad lesz ez alkalommal megint egyszerün megemlíteni az eredeti természettséget. —

Meg kell említenem a műveltséget. Fajunk részint egyenlesen oskolázott; és így nagy részben megfelelne azok igényeinek, kik az embert azon ponton kezdik értelmes lénynek tartani, melyen innen az írás-tudók vannak. Mint már említém, a magyar faj e tekintetben is jócskán kiállhatná az országos vizsgálatot, habár, kénytelen vagyok kinyilatkoztatni, hogy műveltség neve alatt, a köznépnél és a parasztembernél is, nem tartom az írást és az olvasást főnek. — Valjon Attila tudott-e írni? és ha nem: nem volt-e mind a mellett nagyon eszes ember, kitűnő hadvezér és nagy uralkodó? más felől, hány fajtát nem lehet látni, ki pontosan és a caligraphia minden szabályai szerint ír. Tagadhatlan az, hogy az írás és olvasás nevezetes eszközei a művelődésnek, de önmagokban még nem képezik a műveltséget magát. Aztán, kevés ideje is lehet a köznépnak, a parasztnak, olvasni, nem is hivatása, mint kézimunkás embernek, azzal sok időt foglalni el: a ki pedig nem olvasott és nem írt sokat, nem igen tudja érvényesíteni e tekintetbeni tanulását. A ki keveset olvasott, csak szótagolni tud; lassan halad és bizonytalanul érti meg a dolgot, mert: magára az olvasás mesterségére kell figyelmét fordítania. A ki keveset írt, lassan veti békálábait, és könnyen fennakadhat nemcsak idegen íráson, de saját magáén is. Mindez, oly bizonyos mint az, hogy a ki keveset tanult hegedülni, csak gyengén czinczog. — Sokkal fontosabbnak vélem, mi a köznép műveltségét illeti.

hogy esze és szive helyén legyen; ez általán véve is, a többet számoló, ez a nevezetes műveltség. A mi pedig ezt illeti, párját keresi köznépünk, úgy hiszem, egész Angliáig. — Azt gondolom ezt részint annak köszönhetjük, hogy népünk földmives, gazdemberekből áll; részint meg annak, hogy multunk oly fergeteges, oly nehéz volt, melyben ügyessé kellett válni vagy pusztulni; még tovább: azon családias viszonynak, mely uraság és jobbágy közt a legújabb időkig fennmaradt.

Újra meg kell itt említenem a történelmi jogot mint az erő a felsőség egyik forrását. Ez táplálja az önbizalmat; az önbizalom megpárosulva a mult emlékeivel igényeket teremt a jelen és váradalmakat, sőt követeléseket a jövő számára.

Már az egyes mesék, az egyes mondák is soká fennmaradnak a nép emlékében, a népszájában: hát még ha a múlt valódi háttere áll az elevenen színezett képek megett? Melyik nemzet képes elfeledni multját; különösen, ha azt annyi nagy tett, annyi csapás jelöli, úgy át meg átfonódott emléke a nép életén, mint az nálunk van? A dicsőség fényes napjai varázs hatalmat gyakorolnak; és azokat a nagy szerencsétlenségek, országos csapások emlékei még élesebben kiemelik mint setét háttér a világos képet. A veszedelmek emlékei felkeltik az óvatosság, a szilárd kitartás eszméjét és azon ingert, mit a veszéllyel küzdés mindig támaszt az erősbén.

Hogy minő erő rejlik az általunk taglalt tulajdonokban és viszonyokban szabadjon arra a nem rég mult keserves emlékü 1848-ból és 1849-ből példát mutatni Erdélyből.

Mihelyt társadalmi viszonyról, műveltségi állásról tanácsterembeni túlnyomóságról vala szó régebben, nagyon kevésbé vették számban az oláhokat; — fájdalom! — igenis kevés figyelemmel voltak irányokban; de e mellett igen sokan meg voltak győződve, hogyha a brutális erőszakra, a nyers erő féktelen nyilatkozatára, bármi mérkőzésre kerülne a dolog, a számszerint több oláhság túl-tenne fajunk ottani képviselőin, a magyarokon és székelyeken. Megérkeznek 1848-nak vész terhelt napjai, melyek, különösen Erdélyben, vér foltokkal mocskolva hagyták magok után a történelem lapjait. Az oláhok tömeges felkelést rendeznek; felkelésök háta megett rendes igazgatás áll; beosztott rendes katonák gyakorolják; van fegyverök és egyéb a mi kell; és mégis, egynehány hét irtozatos korszakát kivéve, a meglepett, de magokat rendre összeszedő, az egyes részenként elpusztuló, de együtt kemény és határozott ellentállást tanúsító magyar és székely fegyverek előtt leroskad hatalmuk. Nem győzik erővel, nem bátorsággal; elszáll fegyvereiktől a győzelem hite. Most a nevetségig majd hihetlenségig menő meghunyászkodás egyikfelől, vérszemre kapás tűnik fel másikfelől. Az oláh felkelés végvonaglásban, a megsemmisülés szélén állt, midőn közbejött harci ese-

mények arról a mindkét oldalrólí figyelmet egyszerre elfordíták. —

És hogy a fennebb fejtegetett erőkre és előnyökre támaszkodva nemcsak részenkiut tudunk erőt fejteni ki, és nemcsak viszonyosan nagyobb erőt mint itt más, de általán olyat, mely megérdemli nemcsak Europa figyelmét, de e részbeni tiszteletét is, e végre szabadjon újra a gyászos emlékü 1848-at és 1849-et egyszerűn megemlítni. — Ugy vélem nincs semmi megalázó ezen emlékeztetésemben sem a győző, és annál kevesebbé a meggyőzöttek számára; és távol maradjon tőlem, hogy ezek által nemtelen indulatokra akarnék vezetni: csak egyszerűn mint tény, mint adatot akartam fennebbieket említni. —

Hogy erőnk a legutóbbi években fogyott volna, azt megvallom nem hiszem; sőt úgy képelem, hogy azok, kik velem egyező nézetben vannak, mi az államok erejét, hatalmát illeti, és úgy fogják fel állásunkat, miként én a fennebbiekbem elmondám, azok nem hihetik, általán, hogy erőben: erkölcsi és anyagi súlyban, fogytunk volna. Az erő fennebb elősorolt tényezőiből egyetlen egy fontosabbat tudok, melyben az utolsó évtized alatt, bizonyosan, határozottan visszafelé mentünk, de még most, az is könnyű szerrel lesz vissza pótolható. Értem: az alkotmányos öngazgatásu életbőlí kiszokást; értem: azon képességi öszszegyet, melyet öregeink közelebről veszettek, a gyakorlati politikai életet illetőleg; értem: azon öngazgatásos alkotmányos életbeni fejlettségi különbséget,

mely van a jelenleg husz éves és az ezelőtt 12 évvel husz éves közt. De mindezen, mint mondtam, nem lenne nehéz segíteni még. —

A ki pár pillanatot vet a magyarok történetére azt is meg fogja adni, hogy régi alkotmányunk, viszonyaink, nemzeti erőnk, nem történetesen állott elő, nem a véletlen szüleménye, hanem: alapjai a legrégebbi múltban és saját jellemünkben keresendők, és az az idő folyamában szállott át mint organis fejlődés, mely létezési erővel bír a jelenkorra.

Legrégibb emlékeink tanácskozmányokról tanuskodnak, melyben a nemzet főbbjei nyíltan tanácskoztak a közügyek felől. De ez rettentő régi idő; jöjjünk közelebb. Szt. István X. század végén és a XI. elején jócskán organisált viszonyokba önthette Magyarország igazgatását. Továbbat, Kálmán király törvényei, — Szalay szerint, — „a tizenkettedik század évkönyveinek fényes lapját teszik.“ — II. Endrének oly nevezetes, úgy nevezett arany bullája a XIII. század elején és csak két évvel kelt később mint az angol magna charta. Az arany bulla biztósítékai közt pedig már tiszta alapjai vannak a későbbre kifejlett rendes országgyűléseknek és hivatali felelősségnek. — Rendre az egészen katonai jellemmel bíró vármegyei rendszer elveszti eredeti jellemét. A XIII. század végén kezdve nyomai vannak, hogy a vármegyei hivatalnokok némelyikét a megyei nemesség választja. Kezdetben merőben kívül állottak a vármegyén és tisztviselői hatáskörén a nemesek,

rendre azonban azzal egészen összeolvadva képezték azon csudálatos megyerendszert, mely alkotmányunkat annyira jellemzi; és a melytől, minden hiányai és rossz oldalai mellett is, sok nagyszerű vonást, az erő bizonyos nemét, megtagadni nem lehet. Szabadjon olvasóimat megint az 1848-ik év eszményeire figyelmeztetni; ne felejtsek el, hogy azon évben egy pár hét vala, melyben úgy szólván, központi-kormány nem volt, még sem volt annak következtében semmi nagy fennakadás, semmi nagy rendetlenség. —

Volt is Magyarországnak ereje mindig; csak akkor fordított virányainak hátat a szerencse, midőn párt-düh, midőn visszavonás országunk egyik részét a másikkal állította szembe. És nemcsak Nagy Lajos és nemcsak Mátyás királyok alatt volt országunknak ereje, és nemcsak Hunyady János tudta győzelemre vezérelni a magyar katonát: kik voltak azok, hanem hazámfiak, kik Mária Terézia királynénk alatt legfőbb szerepet viseltek a Habsburg-Lotharingi ház számára biztosítani a trónust; és hűvérökkel bőven öntözték a csaták mezejét, hogy azt dicskörrel vegyék körül? kik voltak, ha nem a magyar katonák, kik oly végtelen szijjassággal küzdvén I. Napoleon lángesze és fanatisált katonáival szemben, ausztriai részről legtöbbet tettek, a mindenható császár bukására? A világ közönségesen csak Ausztriát szokta emlegetni, de mi igen jól tudjuk, hogy ez csak a név; és az egész birodalomban a politikai, a harci erő legnagyobb része bennünk vala.

Sokan szokták korholni, mind véges-végnélkül hibáztatni mult viszonyainkat, ősi alkotmányunkat. Volt is benne hiány, sőt voltak benne hibák; de mi-csoda emberi mű lehet felül minden botlásón, minden hibáztathatáson? A nemesi kiváltságokat emlegetik ezek meg a volt jobbágyságot sat. Igen, de az ön-igazgatásnak olyan fejlett formái, a nemzetiségnek, hazaszeretetnek, olyan szembeötlő vonalai voltak meg nálunk, melyeket csak a vak nem látott, vagy az, ki látni nem akart. Ezek a bírálatban nem érdemlenének-e egy megjegyzést, egy árva szócskát sem? Aztán, volt egy nagy érdeme: minden hiányaival és tökélyeivel miénk volt; államszerkezetünk és törzsökös magyar vala. Legkisebb fzetől leghatalmasabb oldaláig, századok lassu fejlődési meue-tén vált olyanná, minőnek azt végre találtuk; minden netaláni erényünk' és minden vétkünknék rajta vala nyoma, látható benne képe. Ha szerettük függetlenségünket, ha csüngöttünk multunkon, ha vérünkben volt az önigazgatási hajlam: látszik államintézményeinkből, látszik törvényeinken; ha türelmetlenek valánk, ha az idegent, ki nem és törzsökös magyar, nem akartuk magunk közé venni, magunkhoz felemelni, ha szerettünk külön kis államokat kerekíteni ki államunkban: hirdetik az intézvények; ha szegények valánk, ha nem vala gyáripárunk, ha keveset kereskedtünk, ha a világtól jócskán elzárva éltünk: elbeszéli törvényeink; elbeszéli bánatunkat, elárulják titkos tekinteteinket, ezélzatainkat, lefestik

vágyainkat és elcsevegik reményeinket. Igen természetes, hogy úgy szerette azt a nemzet a mint van: benne önmagát találta fel. Ezért adott, valamint minden ősi alkotmány, megnyugvást; abban meg, tovább menve, mindig az erő lakik. Erő lakott alkotmányunkban még azon anomál, 1848 előtti viszonyokban is, melyben valánk; melyben egy nemzet két külön és részben kétféle kormányval szemben. Erő lakott benne, mert valamint egy nemzet sajátosságai szerint idomult vala, úgy másfelől, valamint minden rendes organiss fejlődésnél szokott: benne volt a javulás, a tovább fejlődhetés magva. A mint hogy az urbéri viszonyok megszüntetése, köztelherviselés elvül állítása, törvény előtti egyenlőség, a régi törvényes úton maradva valának kimondva, bármily rögtön is hozattak azok. —

Most nincsenek meg azon zárfalak, melyeket őseink, a régi jó öregek, tiszta jó indulatból, de több féltékenységgel oltalmaztak mint eszélyel; most a nemes is csak úgy fizet adót mint más, nincs többé jobbágy és jobbágy-föld, és ez így természetes; ezek bizonyosan nem oly változtatások, melyek a magyar nemzet erejét becsapolják. Ha pedig ezek erőnkől ki nem vetkeztetnek; nemzeti erőnk még önmagában, miként fennebb részletesen kifejtém, nem apadt; erőnk még egy hatalmas ország alkotására valósággal megvolt, akkor következik: nemzet lenni, ép országot alakítani jelenleg is képesek vagyunk.

V.

Szólottam eddigelő arról, hogy: valjon van-e Európában valakinek érdekében az, hogy a Duna-Tisza partjain egy erős állam legyen? Taglaltam: valjon van-e oly erős birodalmunk, minőnek látszik; van-e oly erős, minő lehetett volna és minőnek lenni hivatása vala? Meg kívántam határozni: melyik azon faj, mely benne lévén, nemcsak kifelé nem nehezkedik, de, — azt számításán kívül is hagyva, — viszonyosan legtöbb politikai és államszerkezeti erőt tud kimutatni? Végre meg azt tevém fel kérdésül: valjon azon ország, — hazánk, — bir-e általán véve a szükséges elemekkel, egy nemcsak a birodalom határai közt viszonyosan, de európai szempont szerint erősállamot alkotni? A felelet ez utóbbira, gondolkodás és taglalás után vala: igen. De hol van azon erő, melyet elfecsérelni ne lehetne? hol van az a kincs, mely kielégítse a pazárságot? hol azon lángész, mely a bódultság pillanatában is tisztán látna? hol azon tehetség, mely fel nem használva, vagy tán, épen roszra fordítva, nemeset tudna teremteni? — A víz-gőz, mely óriási erejével meglepő eredményeket tud előidézni, megszűnik roppant erejét a mozdításra, az elhivatás szerinti működésre fordítani, mihelyt a szelep (ventil), ezen csekély erő-félrevezető, megnyílik. Sustorogva és zúgva, füstölve és visítva válik a roppant erő semmivé. —

Ugy gondolom nem lesz helyén kívül egypár szót leendő magatartásunkról is szólni.

Egy igen kitűnő francia író megjegyzése szerint: Európát a XVII. századon kezdve, Franciaországból kiindulva, bizonyos újító és csufondáros szellem (*esprit novateur et moqueur*) lengi át, mely korunkban mindent felforgatással fenyeget. Nagyon találónak látom ezen kifejezést azon szellem jelölésére, mely korunknak jellege. Nincs szentély, melybe az be ne hatna fagyaló kezével az érzelem és a kedély leggyöngédebb virágait érinteni. Nincs fogalom és nincs hitczikk, melyet az meg ne támadott, meg ne ingatott volna. Az ingás, a változás, a romlás olyan általános lett, hogy az egyensúlyt veszített lélek azt, mi szeme előtt nem is inog, mozogni véli, — mint kábult embernél szokott lenni. A zűrzavarnak, a romlásnak ezen chaosában pedig alig látunk valami újat teremni; az újonan épült falak kevésbé állják ki az ostromot, mint az idő edzett, mohos, komor, de tömör építmények, melyeket az ősök hagytak az újabb nemzedékre. És ez igen természetes. Letűnt a tekiintély hatalma; a régi sértett és így megszűnt a régibeni hit; eltűnt azon zománcz, mely mindig borította az ódont. Az ész szabályai szerint mindent revideálni: a természet útjára áttérni, — ez leve a jelszó. Még a taglalásnál, a bonczolgatásnál mulattak az még mind megjárta; de midőn a gyakorlat mezejére léptek, miként lettek volna az izgatótt szellemek, a meghasonlott kedélyek

képesek megfontolni, átlátni azt, hogy: a természet törvényei tagathatlanul helyesek, de a természetes fejlődés mindig időben történik; pedig a rendre fejlődés épen úgy természet törvényei közt van, mint az, hogy: a nagyobb erő hatása nagyobb mint a kisebbé. Így azok, kik a természet törvényeit legtöbbször hordozták szájokon, azok magok követtek el óriási és oly hibát, mely olyan egyszerű dolog, mint egyszerű az, hogy Columbus felállította a tojást, és a melyet minden higgadt vizsgáló egyszerre átlát.

Természetes ezek mellett, hogy az újabb fejlemények, mint kellő alap nélküliek, rövid időn mind eltűnnek, mindenütt helyet adván a némileg körülnyírt és a körülmények szerint átváltoztatott régi-
nek; mi, habár sok ferde oldalai is vannak, de a történelmi fejlődés nélkülözhetlen alapjával bir. Toqueville egy kitünő munkájában (l'ancien régime et la révolution) kimutatta épen ezt Franciaországról, számtalan adatra hivatkozva, hol pedig épen ezen változtatási szellem lábra kapta óta respublica, monarchia és despotia, két vagy három dynastia meg dictatorság és sok különféle kormányserkezet váltották fel egymást.

Némileg más hatása van ezen mindent megmozgató szellemnek a politikára, mint a gyakorlati élet rendezőjére, és a hittudományra, mint az ugynevezett természeti tudományokra. Ezekben az alap

oly szilárd, az új lépések oly sok és különféle adatok hibátlan egybevágása után történhetik, hogy a félfejlődésről, visszaesésről alig, csak a nem haladásról lehet szó. Ezekben azon szellem, mely új tevékenységet öntött minden vizsgáló lélekbe, mely darab időre legalább, elrejtette a tekintély és előítélet sok lánczait, csak hasznos lehetett. Hogy ez így van, tanuszkodhatik róla sok tudomány és számtalan felfedezés, melyek korunkban még a családi életnek is részben más színt, más alakot kölcsönöznek, mint a minővel eddig birt. Egészen másképen áll a hittudomány, és másképen a gyakorlati politika mezején a dolog. Ezekben nem igen vannak oly határozott tételek, melyeket kénytelen legyen mindenki megadni. Külön koroknak és időknek saját nézeteik vannak részben. Az, mit századokig dicsőítettek, porba dül és gyakran helyet ad annak, mi századokon át melőzve hevert. Ezeknek annyira nemzeti jellemök szokott lenni, hogy tételeik a nemzetek haladása szerint jutnak érvényre, és hanyatlásokkal elveszítik erejüket. Ha pedig a történelem nagy vonalaira tekintünk mindig egyik nemzetet szállani, másikat emelkedni látjuk; fennebbi okoskodásunk szerint, ugyanennek kell történni a politikai tanok világában is. A jog igazságtalansággá, a bitorolt hatalom joggá, a képzelenség kísérlet tárgyává lesz rendre-rendre; az igazán ép és nemes, a rúgalom, sőt megvetés jelképül szolgálhat, — a gyengéből hatalmas, a hatalmasból megalázott váltva válik az idő folyamában.

Mellőzzük azonban az ide nem illő elemzéseket, elvont következtetéseket, a mit mondani akarok az, hogy: bár mennyire zajongjon is a politikai ár, az, minek alapja valóban szilárd, habár rövid időn ingani is tetszik, habár perczre hullámok takarják, vagy tájtékos mocsok fedí, az a sok éretlen és természetellenes változtatás viharában keveset szenvedve, épen megmarad és a józanság menhelyéül szolgál. Csak higgadtságra, sok higgadtságra van szükség. Ne engedjük magunkat a pillanat heve által elragadtatni. Ne fussunk minden újság után, már csak azért, hogy divatos. Ne magasztaljunk egekig azt, mi idegen, már csak azért mert a híresek magasztalják. Ne vessük meg sem közelebbi sem régebbi multunkat csak azért, mivel azt a régiség pora fedí. Ne tartsunk mást ostoba butának, vagy épen árulónak, csak azért, mivel más nézetben van mint mi. Sohasem túláradt szív, hanem mindig a tiszta megfontolás vezessen. Legyünk nyugodtak, ne zavarjon fel minden könnyű kis szellő; hiszen: a csekély víz az, mely rögtön mozgásba jön. Legyünk nyugodtak, mert: ha erők van, — és pedig annak lenni kell, — nem fognak nálunk nélkül mindent eligazítani, meg fog abból maradni a mi részünk. A ki hebehurgyán tesz, mindent kockáztat a süker csekély hihetősége mellett.

A higgadtság nem mindig és nem mindenben volt a magyarnak fényoldala. Nemesak a várnai ütközet veszett el, a tán legnemesbb indulatból eredt

érzés, a meg nem fontolt lépés következtében. De másfelől bizonyos az, hogy a magyar mindig tisztelettel viseltetett multja iránt. Ha most az idő meg-gondolatlanul változtató szelleme túlszökésre inge-relné fajunkat, álljon elő régi időknek emléke, gon-doljunk a multa, és az képezzen bennünk ellensúlyt a divatos ár, netaláni gyengességünk ellen — Mint mondom: higgadtak legyünk!

Azt senki se higgye, hogy azon lázas változta-tási szellem, mely a közelebbi 70—80 év alatt annyi felforgatást okozott, most csak úgy, egyszerre meg fog szűnni, — helyet adván a megfontolásnak és tántoríthatlan államviszonyoknak Europa határai közt. A ki azt hinné, higgye egyszersmind azt is, hogy darab időn túl a Föld vonzása meg fog szűnni; higgye, hogy a folyamok felfelé fognak folyni; higgye, hogy a kilőtt golyó legsebesebb útjában megáll ok nélkül; higgye, hogy a zivatar által felkorbácsolt tenger hullámai egyszerre lecsillapodnak: csak úgy, vagy tán egyszerű kívánatára. Kik ilyes képtelensé-geket nem akarnak remélni, azok azt láthatják, hogy az első francia forradalom nagy megdöbbenést, nagy meglepetést és rendkívüli érdekeltséget szült mindenfelé, de egész Európát talpra állította maga ellen. A juliusi napok inkább csak saját belviszo-nyaikat tárgyzták, igen kevés idő multa megálla-podást okoztak. De már az 1848-iki mozgalom nagyon elkészülve találta egész Európát. A tudomány és az újabb polgárisodás minden eszközeit segítségül

vévén, mint villany szikra, terjedt a láz, bámulandó hatalommal és gyorsasággal. Néhol magok a kormányok, az ország igazgatására hivatott testületek állottak, legalább kezdetben, a mozgalom élére; más helyt azzal csakhamar szembe léptek; bármelyik is lett légyen a két eset közül: az izgatottság, a változtatási szellem befolyása, hatalma, mindenütt ropant nagy leve.

Látnivaló, hogy a fennebbi adatok a felforgatási elem hatalma gyarapodását mutatják Europa continensén. Lehet ugyan, hogy nem maga a felforgatási elem erősödött, hanem talán az ellenhatás, a visszatartó-erő apadt: de ez majd egyre megy ki; lehet, hogy nagyobb hatásu, mert az előhaladásnak oly eszközei voltak kezében, minőkkel a XVIII. században nem birt: rendkívüli hatalmu sajtó, különösen hirlapirodalom, — nagyon megkönnyített közlési és közlekedési eszközök sat.; annyi mindenesetre bizonyos, hogy a romboló szellem hatása sokkal általánosabb lett. És valjon ezen szellem hatalma gyarapodásában, századunk közepén egyszerre eltűnt volna? Ha csakugyan eltűnt, minek tulajdonítsuk azon általános lidércz-nyomást, melyet Europa folytonosan érez? Megszűnt a harcz és nyomban új feszültség követi; nincsen háboru, de messze vagyunk a valódi békétől. — Ha csakugyan nyom nélkül eltűnt azon erő, mely közelebbről meg-megrázkodtatta Európát: micsoda új szülöttje az időnek az, mely sisyphusi munkát űzet a diplomatákkal és nevetve hány fütytet,

itt meg amott, a meghiusult békítési kísérleteknek? Mindig békélődnek és mindig több és több a kibékítési valók száma, súlya; mindig hártják el a nehézségeket és annál több nehézség tolul elő. — Ki merné tagadni, hogy nemcsak Europa egyes államai természet ellenes állapotban vannak, de általános az európai feszültség? És minek lehet ezt tulajdonítani, ha nem azon szellem élete folyamának, mely fejét Franciaországban ütötte fel a XVIII. században? Nemcsak a köznépnél, nemcsak egyes párt-vezetőkben vert ezen változtatási szellem tanyát, igen magas állásu emberekben, egész kormányok működésében, sőt, koronás fejek tényeiben mint vezér-eszme vonul az végig. E részben pedig például nemcsak Péter czárt, nemcsak porosznak II. Friedrich-ét, nemcsak III. Napoleon kormányát lehet felhozni, hanem másokat is.

Nincs miért szemeinket behunyván a veszély előtt, azzal altassuk magunkat, hogy: nincs veszély, hiszen nem látjuk! — sokkal jobb készen várni a bajt, szemben várni a csapást; a valódi férfi ereje a bajban, a küzdésben, szokott többszöröződni. — Itt megint csak előbbi nézetemre térek vissza: eszélyre, férfias higgadtságra van szükségünk.

Alig van Európában nemzetnek különösebb és nehezebb sorsa mint épen fajunknak. Nemcsak, hogy viszonyosan mint kisebb szám van más nagyobb elemek közé ékelve, de saját fajunk közt elszórva és az ország határai közt, idegen elemek is vannak.

Talán mivel öseinkben oly nagy előszeretet volt az öngazgatás iránt, minő történelmünkben mindenütt kilátszik; talán, — sőt részben mindenesetre, — a sorsnak, rossz csillagunknak behatása nyomán egymástól jócska erős falakkal elválasztott testületek, népiségek, osztályok, vallásfelekezetek fejlődtek ki és tartották fenn magokat nálunk.

Sok részben hibáztatják ezeket illetőleg az utolsóbb alkotmányos tizedek politikáját; úgy hiszem: nagy részben méltatlanul. A hol rosszul van fejlődve valami, azt nem lehet egyszerre helyre hozni. Az egyszerre átalakító szellem, a forradalmi ár, sugta legnagyobb részét ezen hibáztatásoknak, holott magok a hibáztatók, azt gyakran, tán éppen nem gyáníták.

Sok kiábrándulás, közös szenvedés, és a válaszfalak legnagyobb részének gyökeres megingatása után, úgy hiszem, e tekintetben állásunk jóval kedvezőbb mint 1848 előtt vala; de a helyzet mindenesetre nehéz jelenleg is.

Alig lehet erre nézve egyéb figyelmeztetést mondani, mint azon elégszer nem ismételtető állításokat: a rokonszenv tesz erősé az ellenszenv gyengít; ha egy államban vagyunk másokkal, azok rokonszenvét kell megnyernünk; inkább a legnagyobb áldozatokat hozni, mint folytonos házi czivódásnak kitéve lenni, — a mi nemzeteknél mindig organis gyengeség neme. —

Egyébaránt, úgy hiszem, mentől higgadttabban tekintik innen és túl a valódi állásokat az emberek; mentől több eszélyel járnak el saját ügyeik körül; mentől több nyíltság, férfias nyugodtság fog uralkodni; és mentől kevesebbet fog a szenvedély gyászos epidémiája dúlni: annyival erősebb lesz az érdekesség tudata: annál nagyobb lesz az összesímulás. Ennél fogva mindenek felett kötelességünk: lehetőleg vizsgálni helyzetünket; tisztában lenni jelenünkkel. És meg lehetünk győződve felőle, hogy: csak annyira, és épen annyira vagyunk urai jövőnknek, mennyire helyesen és tisztán felfogtuk, átértettük jelenünket, helyzetünket. —

